

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Sotsiaaltöö korralduse osakond

Maarika Maripuu

**GÜMNAASIUMI ÕPILASTE NARKOOTIKUMIDE
TARBIMINE JA VÄÄRTUSHINNAGUD NING KOOLI
SOTSIAALTÖÖTAJA ROLL VÄÄRTUSKASVATUSE
TOETAJANA NARKOMAANIA ENNETAMISEL
LÄÄNEMAA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: lektor Kandela Õun

Pärnu 2013

SISUKORD

Sissejuhatus.....	4
1. Narkomaania: selle kujunemine, ohtlikkus ja ennetamine.....	7
1.1. Narkomaania mõiste ja narkomaani tundemärgid.....	7
1.2. Eestis enam levinud uimastid ja nende mõju.....	9
1.3. Sõltuvus, selle teke ja liigid.....	11
1.4. Narkootikumide ohtlikkus.....	15
1.5. Narkomaania ennetamine koolis.....	17
1.6. Väärtuskasvatus kui narkomaania ennetaja.....	20
2. Uurimus: Narkootikumide tarvitamine ja väärtushinnangud õpilaste seas ning sotsiaaltöötaja roll narkomaania ennetamisel.....	25
2.1. Uurimisprobleemi seade, uurimiseesmärk ja - küsimused.....	25
2.2. Uurimismeetod ja uurimuse läbiviimine.....	26
2.3. Uurimuse valim.....	28
2.4. Uurimisandmete analüüs ja tulemused.....	29
2.4.1. Narkootikumide tarvitamise trendid Läänemaa gümnaasiumite õpilaste seas.....	29
2.4.2. Narkomaania ennetamine koolis.....	36
2.4.3. Narkomaania - kontroll ning tagajärjed.....	38
2.4.4. Õpilaste väärtushinnangute analüüs ning seos narkootikumide tarvitamisega.....	41

2.4.5. Väärtushinnangud ja väärtuskasvatus koolis.....	44
2.4.6. Arutelu, järeldused ning ettepanekud.....	47
Kokkuvõte.....	52
Viidatud allikad.....	54
Lisad.....	57
Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu küsimused koolide sotsiaaltöötajatele.....	57
Lisa 2. Ankeetküsitlus 10-12 klassi õpilaste jaoks.....	58
Lisa 3. Väärtushinnangutega samastumine narkootikume mitte tarvitajate ja tarvitajate õpilaste lõikes.....	60
Lisa 4. Õpilaste väärtuste keskmised ning standardhälbed. Sõltumatute valimite t- test.....	61
Lisa 5. Dispersioonianalüüs.....	62
Summary.....	63

SISSEJUHATUS

Iga ühiskond toimib kõige paremini siis kui kõik ühiskonna liikmed järgivad ühiskonnas kokkulepitud norme ja omavad väärtushinnanguid, mis ei takista ühiskonna arengut. Väärtushinnangud kujunevad alates sünnist ja seda mõjutavad nii perekond kui ka kool, kus kujunev isiksus veedab suurema osa oma elust. Kool on koht, kus noort inimest suunatakse ja toetatakse täiskasvanuks saamisel ning selle tõttu peaks noored koolist saama ka juhiseid eluks, kuidas langetada otsuseid ja teha kohusetundlikke valikuid. Sellest tingitult on väärtuskasvatusel koolides oluline roll. Noor kellel on väärtused paigas ning kelle koduste ning koolis õpetavate väärtuste vahel ei ole lahkkelisid käitub suurema tõenäosusega paremini kui noor, kelle väärtushinnangud pole välja kujunenud. Väärtuskasvatus on aktuaalne sest, tänapäeva noored peavad kiiresti muutavas maailmas võtma vastu ja langetama sootuks erinevaid otsuseid kui nende vanemad ja vanavanemad aastakümneid tagasi. Üks noorte seas üha kasvav probleem on narkootikumide tarvitamine. Noorte elurütm on muutunud järjest kiiremaks ja neilt nõutakse järjest rohkem, mis suurendab pinget ja noored vajavad lõõgastusviise. Lõõgastusviiside valik sõltub paljudest teguritest ja võib olla nii positiivne (sportimine, aktiivne puhkus) kui ka negatiivne (alkoholi ja narkootikumide tarbimine).

Käesolevas lõputöös käsitletakse narkootikumide kasutamise trende gümnaasiumi õpilaste hulgas ning kooli sotsiaaltöötajate rolli narkomaania ennetamisel. Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada, milline on narkootikumide levimus Läänemaa gümnaasiumite õpilaste seas, kas noorte väärtushinnangute ja narkootikumide tarbimise vahel on seos ning kui oluliseks peavad koolide sotsiaaltöötajad väärtuskasvatuse olemasolu.

Nimetatud eesmärkide täitmiseks püstitatakse järgmised uurimisülesanded:

- koostada ülevaade narkomaania ja väärtuskasvatuse teooriast;
- teoreetilise ülevaate põhjal koostada narkomaania levimuse ja väärtushinnangute uuringu küsimustik ning intervjuu;
- intervjuude läbiviimine sotsiaaltöötajaga probleemide olemasolu hindamiseks;
- küsitleda Läänemaa gümnaasiumide 10-12 klassi õpilasi nende narkootikumide tarbimise ja väärtushinnangute kohta;
- analüüsida saadud tulemused;
- võrrelda küsitluse ja intervjuude tulemusi teooriaga ja teha selle põhjal järeldused ja ettepanekud.

Lõputöö tulemused võimaldavad saada paremat ülevaadet probleemist narkootikumidega Läänemaal, selle seosest õpilaste väärtushinnangutega ning kooli sotsiaaltöötaja rollist narkomaania ennetamisel.

Töö koostamisel on autor kasutanud erialakirjandust, teadusartikleid ning interneti allikaid. Käesolev lõputöö koosneb kahest peatükist, mis mõlemad jagunevad omakorda alapeatükkideks. Esimeses peatükis seletatakse eraldi alapeatükkides lahti narkomaania mõiste ja olemus ning sõltuvuse tekkimine ja liigid. Samuti on esimeses peatükis välja toodud Eestis enam levinumate uimastite kirjeldused ning nende ohtlikkus. Vaadeldakse veel narkomaania ennetamist koolis ning on välja toodud ka narkomaania ennetamise võimalused läbi väärtuskasvatuse.

Teises peatükis tutvustatakse uurimuse valimit, läbiviimist, metoodikat ning antakse ülevaade uurimuse tulemustest. Viimasest alapeatükist on töö autor välja toonud peamised tööst tulenevad järeldused ning teeb ettepanekud kooli sotsiaaltöö tõhustamiseks ning efektiivsemaks ennetustööks.

Antud töös püstitatud eesmärkide täitmiseks viidi töö läbi kombineeritud meetodil. Uurimuse läbi viimiseks viidi läbi kolm poolstruktureeritud intervjuud ning küsitleti kolme Läänemaa kooli 10-12 klassi õpilasi.

Enim kasutatavad mõisted:

Narkomaan – isik, kellel narkootiliste või psühhotroopsete ainete tarvitamise tagajärjel esineb psüühiline või füüsiline sõltuvus nendest ainetest. (Narkootiliste ja... §2)

Narkomaania – psüühiline või füüsiline sõltuvus, mis on tekkinud narkootiliste või psühhotroopsete ainete tarvitamise tagajärjel. (Samas)

Uimasti – aine, mis muudab inimese enesetunnet, käitumist ja ümbritseva maailma tajumist. (Mis on uimastid ja... 2009: 3)

Väärtuskasvatus – protsess, mille käigus kujundatakse või arvatakse kujundatavat sihipäraselt kellegi väärtushoiakuid. (Naarits-Linn 2012: 97)

Diplomitöö autor tänab oma juhendajat Kandela Õuna, intervjuust osa võtnud kolme Lääne maakonna kooli sotsiaaltöötajaid ning samade koolide 10-12 klassi õpilasi, kes aitasid tööd läbi viia ja kirjutada.

1. NARKOMAANIA: SELLE KUJUNEMINE, OHTLIKKUS JA ENNETAMINE

1.1. Narkomaania mõiste ja narkomaani tundemärgid

Narkomaania mõiste tuleneb opiaatide uinutavast toimest. Seepärast on paljudes keeltes sõnatüve narko- kasutamist välditud. Kõige täpsem viis narkomaaniat määratleda on öelda, et narkomaania on narkootikumide tarvitamine ja et narkootikumid on keemilised ained, mis on narkootikumide nimekirjas. Eesti keeles on siiski üks üsna hea sõna - uimastid. (Harro 2006: 37-38) Uim tähendab rohkemat kui uni või uimasus, see võib olla meeldiv või ebameeldiv, joovastav, uimastav või ekstaatiline (Mis on uimastid 2013). Uimasti sobib tähistamiseks kõiki psüühikat muutvaid ravimeid, mida võetakse ilma arsti ettekirjutuseta ehk siis meditsiinilise näidustuseeta. Kui inimene ei saa enam ilma uimastiteta, siis sobib tema olukorra kirjeldamiseks uimastihullus ehk võõrsõnaga narkomaania. (Harro 2006: 37-38)

Range vahetegemine narkootikumide ja uimastavate ainete vahel on praktiliselt võimatu. Uimastid võivad rahustada ja leevendada valu, samuti ergutada ja stimuleerida. Hallutsinogeensed ained võivad esile kutsuda kas ekstaasi või tormilise tegutsemisiha ja piinava rahunuse. (Vabatahtlik surmaotsus 2013)

Tavaliselt kutsutakse narkootikumideks aineid, mida inimesed kasutavad joobe või naudingu saamiseks, aga mis on seadusega keelatud ja tervisele ohtlikud. Joobe või naudingu saamiseks kasutatavaid seadusega keelustamata aineid nimetatakse harilikult uimastiteks. Mõistet uimastid kasutatakse ühtlasi ka keelustamata ja keelatud ainete koondnimetusena. (Narkomaania 2013)

Laiemalt võttes on uimasti iga aine, mida saab kuritarvitada, sõltumata asjaolust, kas selle aine kasutamist reguleeritakse seadustega või mitte. Psühhoaktiivseid aineid, mille

kasutamine on seadusega keelatud, nimetatakse narkootikumideks. (Sotsiaalsete... 2007: 27)

Narkomaani märkamine pole sugugi lihtne, kuid olukorra kindlakstegemiseks peaks silmas pidama mitmeid hoiatavaid märke. Narkootikume võetakse mitmetel põhjustel ja nende mõju erinevate inimeste puhul on erinev. (Ganeri 2000: 151) Otsida võib muutusi inimese käitumises, aga muutused ei pruugi kõikidel juhtudel ühesugused olla. Mõni inimene on narkootikumide tarvitamist väga heas, teine vastupidi väga halvas tujus. Sarnane käitumine on ka inimesel, kes elab üle rasket eluperioodi, millel pole mingit seost meelemürkidega.

Narkomaani võib ära tunda sellest, et tal on (Ganeri 2000: 152):

- järsud meeleolumuutused rõõmsast ja õnnelikust tüdinenud ja pahuraks;
- isu ja kehakaalu vähenemine;
- pidev väsimusetunne;
- ootamatud tundepehanguid;
- endasse tõmbumine ja loobumine teistega suhtlemisest;
- koolist puudumine;
- suhtlemine endast vanemate inimestega;
- endiste sõprade, hobide ja spordi vastu huvi kaotamine;
- välimuse hooletussejätmine;

Suurenenud või kokkutõmbunud pupillide varjamiseks võivad nad kanda päikesesprille selleks mittevajalikul ajal kasutada tugevat parfüümi, habemeajamisvedelikku või õhuvärskendajat, et varjata narkootikumide lõhna. Narkomaanid kasutavad narkootikumide juurde kuuluvat slängi, neil on pidev rahapuudus, palju tikke ja/või välgumihkleid, sigaretipaberite pakke ja veekanistreid. Lisaks võib nende juurest leida suuri põhjata plastmasspudeleid ja väänatud torujuppe. Konkreetsete narkootikumide puhul ilmnevad erilised nähud ja nende tarbimiseks vajalik varustus. (Ganeri 2000: 152-153)

Uimastitega katsetamisel ja nende proovimisel suureneb võimalus inimese riskeerivaks käitumiseks, mis võib endaga kaasa tuua tõsiseid tagajärgi. Uimastite tarvitamine võib

kergesti muutuda kuritarvitamiseks ja mõjutada noore inimese sotsiaalset elu ning tema füüsilist ja vaimset tervist. Kasvueas noorukid on uimastite poolt eriti haavatavad, kuna nende keha ja isiksus on veel arenemisjärgus. Mitmed terviseprobleemid võivad väljenduda alles aastaid pärast uimastite regulaarset tarvitamist. (Narkomaania 2013)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et inimesed proovivad ja tarbivad narkootikume erinevatel põhjustel. Paljud teevad seda alguses uudishimust, mõne isikliku soorituse parandamiseks või hoopis vaevuste, nagu ärevus ja stress peletamiseks.

1.2. Eestis enam levinud uimastid ja nende mõju

Uimasteid võib klassifitseerida mitmel moel. Enam levinud on nende eristamine valmistusviisi, päritolu ja toime järgi kesknärvisüsteemile. Valmistusviisi järgi jagunevad uimastid kodusel teel ja tööstuslikult valmistatud uimastiteks. Kodusel teel valmistatud on marihuaana, psilotsübiini sisaldavad seemed ja moonivedelik ning tööstuslikult valmistatud morfiin ja amfetamiin. Päritolu järgi on uimastid looduslikud (kanepist, unimagunast, kokapõõsa lehtedest valmistatud) ja sünteetilised. Toime järgi kesknärvisüsteemile jagunevad uimastid simulantideks ehk ergutavateks aineteks (amfetamiin, ecstasy, kokaiin), depressantideks ehk rahustavat ainet avaldavateks aineteks (opiaadid, rahustid, alkohol) ja hallutsinogeenideks ehk meelepetteid esile kutsuvateks aineteks, milleks on näiteks LSD. (Sotsiaalsete... 2007: lk 28)

Lisaks on olemas aineid, mis ei sobi ühegi siin nimetatud kategooria alla. Näiteks kanepi puhul sõltub toime võetud annuse suurusel (suurte kanepikoguste tarbimisel võivad esineda hallutsinatsioonid, väikeste koguste puhul seda toimet ei ilmne). Mõned ained sobiksid aga mitmesse kategooriasse. Näiteks GHB on ühel ajal nii simulant kui ka depressant ning ecstasy on ühtaegu nii simulant kui ka hallutsinogeen. (Samas)

Kõige levinumad narkootikumid on amfetamiin, kokaiin, ecstasy, GHB ja kanep.

Amfetamiini valmistatakse ravimitööstuses ja ebaseaduslikes laborites. Aine esineb valge või kollase pulbrina, kapslitena või mitmevärviliste tablettidena. Amfetamiini on kasutatud ka meditsiinilistel eesmärkidel narkolepsia, tähelepanuhäirete ja ülekaalulisuse raviks. Amfetamiini manustatakse suu kaudu ja soonesiseselt. Aine poolväärtusaeg on üle 4 tunni. Ühe annuse tekitatud eufooria võib kesta mitmeid tunde.

Väikesed amfetamiiniannused tekitavad eufooriat, isutust, unetust ja suu kuivust. Pärast suuri annuseid enesekindlus suureneb. Võib esineda agressiivsust, paanikahooge, segasust, desorientatsiooni ja hallutsinatsioone. Pikaajaline amfetamiini tarbimine tekitab unetust ja segasust. Seoses kroonilise tarbimisega esineb ärevus- ja hirmuseisundeid ning isutust. Kui seisnud ei jõua tarbimiskordade vahel normaliseeruda, võib meeleolu langus jääda stabiilseks. (Narkoloogia 2000: 424)

Ecstasy on stimuleeriv uimasti, mis võib põhjustada hallutsinatsioone. Ecstasy on populaarne eriti noorte ja teismeliste hulgas, kes käivad klubides, kontsertidel ja reivipidudel. Manustajad arvavad, et see aitab neil ennast hästi tunda ning olla mitmeid päevi magamata. Ecstasyt saab manustada tablettide kujul alla neelates või pulbri näol sisse hingates. Ecstasy on stimuleerib ja hallutsinogeenne uimasti. Selle kasutajad kogevad heade tunnete hoogu ning muudab nende ükskõik millised tunded intensiivsemaks. Ecstasy mõju kestab tavaliselt kuni 6 tundi. Selle tarvitamise tagajärjel kiirenevad südamelöögid ning sellega kaasneb veel suu kuivus, kokkusurutud hambad, hägune nägemine, külmavärinad, higistamine ning peapööritus. Ecstasy tarbimine võib otseselt kahjustada neid ajurakke mis on seotud mõtlemise ja mälu. (Ecstasy 2013)

Kokaiin kasutatakse enamasti ninna tõmmates. Ta läbib kergelt hingamisteede limaskestast. Mõnikord manustatakse seda ka suu, tupe või päraku kaudu. Kokaiini suhtes areneb taluvus eriti kiiresti. Selle tõttu võivad manustatavad kogused ka lühiajalisel kasutamisel kasvada kiiresti. See võib viia annuse pideva suurendamiseni ja intensiivsete manustamistsükkliteni. Kokaiini poolväärtusaeg on alla 90 minuti ning ühekordsest annusest saadud eufooria kestab umbes 30 minutit. Kokaiinist tingitud eufooria kaob 15-30 minuti jooksul ja pärast seda tunneb manustaja intensiivset motoorset rahutust, hirmutunnet ja mõnikord tekivad ka hallutsinatsioonid. (Narkoloogia 2000: 424)

Korduval manustamisel võib kokaiin esile kutsuda südame rütmihäireid, südamelihase verevarustuse häireid ja isegi infarkti. Kokaiin ahendab veresoone ning seetõttu võib häirida ka aju verevarustust. Tekivad nina limaskestast kahjustused, kurgupõletik, krooniline kõha, söögiisu vähenemine, kehakaalu langus, unehäired, keskendumisraskused, närvilisus jne. (Sotsiaalsete... 2007: 29)

GHB on tugevatoimeline rahusti ning kesknärvisüsteemi depressant, mille tõttu põhjustab ta unisust ja hingamise aeglustumist. See on reeglina värvitu ja lõhnatu vedelik, kuid seda leidub ka pulbri ja kapslite kujul. GHB lühiajalised näidustused on hingamise ja südamelöökide aeglustumine, unisus, lõõgastumine, ärevuse kadu ning kasvab tundlikkus puudustuste vastu. Suuremates kogustes GHB manustamine toob kaasa peapöörituse, iivelduse, segaduse, värinad, krambid, mälukaotuse, hallutsinatsioonid ning ebaselge kõne. GHB pikaajaline tarvitamisega võivad kaasnedada depressioon, meeleolu muutused, langenud otsustusvõime, segane kõne ning sõltuvus. GHB ülemanustamine võib lõppeda ka koomaseisundi või surmaga. Märkid, et inimesel on probleeme GHB tarvitamisega on näiteks pidevad peavalud, unetus, probleemid lühiajalise mälu ja segadus ning töö- või õppetöö efektiivsuse langus. (GHB 2013)

Kanepi erinevad vormid on hašis, marihuaana ning kanga. Kanep on depressant ja hallutsinogeen. Kanepi manustamine toimub tubakaga segatult suitsetades või suitsu sisse hingates. Toime algab umbes 10 minutit pärast suitsetamist. Kanepil on rahustav, lõõgastav ja eufooriline toime või siis ei ole esmakordsel kasutamisel mingisugust mõju. (Haskins 2003: 17-18) Kanep muudab inimesed rahulikus ja sõbralikuks. Tarvitajat ajavad kõik asjad naerma ja ta tahab palju rääkida. Värv ja muusikat tajutakse erksamana. (Mis on uimastid ja... 2009: 12)

Uimasteid kasutatakse erinevatel põhjustel ning nende abil püütakse põgeneda argielu probleemide ja murede eest. Uimastite mõju inimestele sõltub nii manustatava aine omadustest kui ka inimese organismi taluvusest, kuid reeglina mõjuvad nad inimestele joovastavalt ja tekitavad õnnetunde, millepärast inimesed seda oma murede unustamiseks manustavad.

1.3. Sõltuvus, selle teke ja liigid

Inimese pürgimus positiivsele minakogemusele on nii tugev, et need, kes ei suuda sellist kogemust normaalse elu ja vastastikuste suhete kaudu saada, võivad jääda sõltuvaks asjadest, mille kaudu nad leiavad positiivse minakogemuse. Nii võib neil areneda sundsõltuvus, mistõttu nad peavad saama tegutseda või tarvitama korduvalt aineid, taastamaks minakogemust. Olulise osa sellest sündmuste ahelast moodustab ainete hankimine. Sõltuvuskäitumisele on ka tüüpiline, et selle kestmisel meeleolu

tõstev toime väheneb ja võib isegi kaduda ning asemele tuleb mõnuainete poolt esilekutsutud võõrutusnähtude leevendav toime. Selles staadiumis areneb peaaegu alati sõltuvussündroom, mis kontrollib inimese elu ja käitumist. Enne seda võis veel tegemist olla ainete juhusliku tarbimisega või algstaadiumis oleva sõltuvusega. (Narkoloogia 2000: 32)

Eestis on legaalsed sõltuvusained alkohol, tubakas, kohv ja arstireseptiga barbituraadid, amfetamiinid ning nende derivaadid. Narkomaania tekib tavaliselt ülejäänud uimastite manustamise tagajärjel vaatamata sellele, kas tarvitamine oli juhuslik või süstemaatiline. (Vabatahtlik surmaotsus 2013)

Narkootilise aine tarvitamise motiivid on järgmised (Alkoholismi ja narkomaania ennetamise käsiraamat 2004: 40):

- uudishimu;
- vajadus sarnaneda kaaslastega, sõprade surve;
- vajadus vabaneda pingetest;
- soov kogeda „erilist tunnet“ ;
- soov hästi aega veeta ;
- igavus;
- rahulolematuse;
- muud põhjused: nt mäss, kättemaks, „ei tea“ ;
- reaalsusest põgenemine;
- probleemid kodus;
- et ennast mitte alaväärsena tunda;
- uhkustamiseks;
- kogemuste omandamiseks;

Korduv kasutamine ilmneb olukordades, kus on kergem toime tulla ainet tarvitavana. Enamasti on need olukorrad seotud eakaaslaste grupi koosolemisega, kus oma staatuse määratlemine, kättevõitlemine ning hoidmine võib olla väga pingeline. Samuti võib ainet tarvitavana olla kergem saavutada teistega ühtekuulamise ja sarnasuse tunnet, et pääseda üksindusest. Korduv tarvitamine võib olla vajalik tühjuse- ja masendustundest vabanemiseks, kui selleks ei nähta muud võimalust. (Alkoholismi ja narkomaania ennetamise käsiraamat 2004: 40)

Narkomaan ei suuda oma seisundit taluda, ilmnevad närvihäired, südamepekslemine, krambid, oksendamine, kõhulahtisus. Nendega kaasneb unetus, ärevus, hirm, psühhomotoorne erutus, hüsteeria. See põhjustab vajaduse uuesti tarvitada narkootilisi aineid. Tänapäeval öeldakse, et narkootikumid muudavad organismi tundlikuks mürgi suhtes. (Vabatahtlik surmaotsus 2013)

Tarvitamine ei pruugi viia sõltuvuseni ning ei ole kindlat taset millest alates muutub tarbimine sõltuvuseks. See kõik on varieeruv, sest inimesed on erinevad. (Drug abuse and... 2013)

Teadlasi on alati huvitanud küsimus, et miks osa inimesi jääb uimastitest sõltuvusse ning osa uimastite proovijatest piirdubki vaid proovimisega. Sellele küsimusele ühte kindlat vastust ei leidugi. Sõltuvuse välja kujunemisel määravad ja mõjutavad üksteist vastastikku tarbija, uimasti ja keskkond (Sotsiaalsete.. 2007: 39)

See, et uimastitest jääb sõltuvusse vaid siis kui seda aja jooksul korduvalt manustada, on müüt. Isegi ühekordse tarbimise tagajärjel võib tekkida sõltuvus. Iga inimese keha ja vaim reageerivad erinevatele uimastitele erinevalt. (Becoming an addict 2010)

Uimastite tarvitamise ning kuritarvitamise taga peitub erinevate geneetiliste eelduste, käitumismudelite, -motiivide ja sotsiaalsete ning psühholoogiliste tegurite koosmõju. Võib isegi väita, et uimastitarbimine on käitumine, mis omab biopsühhospetsiaalseid mõjutegureid. (Sotsiaalsete... 2007: 10)

Kõik uimastid võivad tekitada soovi tarvitada uimastit üha uuesti. Sõltuvus on krooniline haigus, mille puhul inimene on uimastiga vaimselt ja füüsiliselt nii ära harjunud, et normaalseks olemiseks ja enesetundeks peab ta seda pidevalt tarvitama. Samuti ei suuda inimene ise enam tarvitamist lõpetada: uimastita tundub elu nüri ja rõõmutu, teda vaevab suur iha järgmise annuse järele ja lisaks tekivad ebameeldivad võõrutusnähud. (Mis on sõltuvus 2013)

Uimasti proovimise oht seisneb selles, et algul uudishimust või teistega koosolemise vajadusest saadud kogemus võib konkreetse noore jaoks pakkuda asendamatu võimaluse tunda end hästi – väärtuslikuna, hinnatuna, teistega kokkukuuluvana (stimulandid) ja/või tajuda otsest senikogematut naudingut (opioidid) või ka tajuda elu

ning ennast selles elus huvitava, vaheldusrikka ja inspireerivana (kanep). Kuid kord saadud kogemus võib saada aluseks harjumusele ja hiljem vajadusele, mis märkamatuks muutub möödapääsmatuks ning võitmatuks. (Narkomaania 2013)

Sõltuvusele eelnevad uimasti proovimine, tarvitamine ning kuritarvitamine. Proovimine tähendab uimastiga eksperimenteerimist: inimene tarvitab uimastit üsna harva ning teeb seda enamasti uudishimust. Tarvitamine tähendab, et on tekkinud kindlad uimastitarvitamise viisid (kindel aeg, koht, seltskond), suurenenud on uimastitaluvus, järgmine tarvitamiskord on ette planeeritud ja oodatud, enamasti tarvitatakse planeeritust rohkem, enamik sõpradest tarvitab ning kasvanud on surve koos tarvitamiseks. Kuritarvitamise puhul kasutatakse uimastit kindlakskujunenud rituaale järgides nii töö- kui puhkepäevadel, käitumist mõjutavad järsud meeleolumuutused ning eitatakse tarvitamisest tingitud probleeme. Tekkinud on tõsised probleemid – varastamine, kodust ärajooksmine, koolist puudumine või väljalangemine, tülid peres, sõprade kaotamine, mälulüngad, kehakaalu muutused. (Mis on sõltuvus 2013)

Uimastitest sõltuvusse jäämine toimub enamasti kindla stsenaariumi kohaselt. Seetõttu on laste ja noorukitega töötavate täiskasvanute jaoks äärmiselt oluline mõista uimastisõltuvuse tekkimise kulgu, tundmaks ära sekkumise vajadust. (Sotsiaalsete... 2007: 39)

Sõltlane ei suuda enam uimastiteta hakkama saada. Tema jaoks on uimastid omandanud keskse koha igapäevaelus. Sõltlane on valmis tegema ükskõik mida uimastite hankimise nimel ning tal on kadunud kontroll oma isikliku elu üle. Tihti püüavad sõltlased oma uimastitarvitamist vähendada või lõpetada, kuid need katsed ei kanna vilja. Uimastisõltuvus võib viia nii tööst ilmajäämiseni kui ka koolist väljalangemiseni ja perekondlike sidemete katkemiseni, tekivad tõsiseid tervisehäireid ning üha kasvavad võlad võivad tõugata inimese kuritegelikule teele. (Mis on sõltuvus 2013)

Eristatakse füüsilist ja psüühilist sõltuvust uimastitest. Psüühiline sõltuvus ehk iha on vastupandamatu tung seda iha rahuldavat ainet hankida ja kasutada. Üldjuhul on iha teke seotud uimasti mingi subjektiivselt meeldiva toimega. See on tunne, mida tahetakse teadlikult korduvalt läbi elada. Iha võib olla isegi äärmiselt tugev. Uimastite toimega

harjunult kasutatakse neid ka selleks, et igapäevaelu reaalsusega toime tulla. (Sotsiaalsete... 2007: 28)

Füüsiline sõltuvus on kehaline vajadus tarvitada kindlat ainet või aineterühma et saada tagasi igapäevane enesetunne ning kogeda joovet. Sõltuvusega kaasnevad piinarikkad võõrutusnähud, mis järgnevad pikaajalisele uimasti tarvitamisele. Kuid uimastisõltlase organism kohaneb ainega ja ta peab annuseid koguaeg suurendama, et olla sama joobe aste saavutada. (Sõltuvuse kujunemine 2013)

Sõltlase isiksuses aset leidvaid muutusi vastandatakse sageli tavalistele käitumisnormidele. See aitab teha sõltlast ümbritsevaid inimesi tähelepanelikuks sõltuvuse destruktiivsete ilmingute kasvamise suhtes. Mõned klassikalised nähud on meeleolu kõikumine, valetamine, varastamine, seletamatud äraolekud, füüsilised sümptomid ja korduvad haigused. Kui osa neist muutub pidevaks ega ole vastavuses iseloomuga, võib neid võtta sõltuvuse süvenemise nähtudena. Kõik need olukorrad võivad esineda ka ilma sõltuvuseta ja uimastite väärarvitamiseta, seega tuleb järeltuste tegemisel olla ettevaatlik. (Hardiman 2000: 37)

Ei ole olemas kindlat valemit, mis käsitleks sõltuvuse tekkimise algust või lõppu ning ei saa öelda, milline inimene jääb narkootikumidest sõltuvaks ja milline mitte. Fakt on aga see, et keegi ei ole selle vastu immuunne ning iga narkootikum võib tekitada sõltuvust, vaatamata selle tarbitud kogusest.

1.4. Narkootikumide ohtlikkus

Kuna narkootikumide tarbimine levib igal pool üle maailma, tuleb teada ka sellega kaasnevaid tõvesid (Narkoloogia 2000: 479). Süstemaatilised diagnostilised uuringud näitavad, et ligikaudu 80%-l narkosõltuvuse diagnoosiga patsientidest kaasnevad sellega psühhiaatrilised häired. Kaasneva haigusega patsiendid kannatavad sageli „multihaigestumise“ all, sest kaasneva tõvega käivad sageli käsikäes ka rasked somaatilised haigused ning sotsiaal-, eluaseme- ja tööhõiveprobleemid. Lisaks on üheks suureks probleemiks, mis tihti on alahinnatud, ka hammaste halb seisund, mis suurendab esmaste ja teiseste infektsioonide riski ja kahjustab tugevasti inimese enesekindlust. (Kaasnevad haigused 2004)

Uimastite kuritarvitamine võib lõppeda raske kehalise haiguse või kahjustusega ja nende mõjul sagenevad liiklus- ja tööõnnetused ning suureneb olmetraumade arv. Uimastisüstijaid varitseb pidev infektsioonioht. Süstija võib haigestuda B-hepatiiti, nakatuda HI - viirusega ja saada AIDSi. Lisaainetega ebapuhtad uimastisegud võivad esile kutsuda eluohtlikke allergilisi reaktsioone. (Tarbimise tagajärjed 2013) Erinevate kesknärvisüsteemi tööd aeglustavate ainete koos tarbimine võib viia hingamise seiskumiseni, mille tagajärjeks võib olla koomaseisundisse langemine või surm (Räägime narkootikumidest 2012:).

Üks kõige rohkem tuntud viis, kuidas uimastid võivad inimest tappa, on uimastite üledoos (Haskins 2003: 294-295). Üledoosiks kutsutakse seda, kui inimene on sisse võtnud liiga palju uimasteid (Üledoos ja esmaabi 2013). Kui manustatud uimastikogus on suurem, kui keha suudab taluda, siis on tagajärjeks mürgitus. Iga uimasti üleannuse kogus pole kindlaks määratud. See on iga inimese puhul erinev ja sõltub niisugustest teguritest nagu kehakaal, ainevahetus, üldine tervislik seisund ning uimasti manustamise viis. Üks tähtsamaid asjaolusid tundub olevat üledoosi ja uimastikoguse seos, mida inimene on harjunud saama ehk siis taluvus, mis inimesel on uimasti suhtes välja kujunenud. Aga ka narkomaani taluvus muutub aja jooksul. (Haskins 2003: 294-295)

Üledooside enamlevinud põhjused: (Narkomaania ravijuhis 200: 37- 38)

- illegaalse uimasti tavapäraselt erinev puhtuseaste (kangem narkootikum kui tavapäraselt on harjutud kasutama)
- tolerantsuse langus pärast uimastivaba perioodi (vabanemine arestist, väljakirjutamine raviasutusest jne.)
- põhiaine kombineerimine teiste psühhotroopsete ainetega (alkohol, rahustid jne)
- kogematus
- tahtlik üledoos suitsiidi eesmärgil
- vägivaldne aine manustamine.

Tugev uimastimürgitus võib põhjustada ka omaenda okse sisse lämbumise. Teine lämbumisviis, mille võib põhjustada näiteks heroiin, on kopsuturse. Pärast südameatakki täituvad kopsuarterid verega ja kuna süda ei suuda verd ära pumbata,

tekib juussoontes tugev surve ja need lõhkevad, lastes verel kopsu pääseda. Nõnda on võimalik uppuda enese kehavedelikku. (Haskins 2003: 302)

Uimastisõltlasele esineb oma nn. karjääri jooksul korduvaid eluohtlikke üleannustamisi. Tavaliselt on tegemist mittetahtliku üledoseerimisega. Praktiliselt kõik uimastid võivad liigannusest tingitult põhjustada tõsiseid somaatilisi või psüühilisi häireid. (Narkomaania ravijuhis 2001: 37)

Ei ole olemas uimastit, mille manustamine ei oleks ühel või teisel moel inimese tervisele ja psüühikale ohtlik. Narkootikumide üleannustamist peetakse vaid sõltlaste probleemiks, kuid see on reaalne oht ka esmakordsel manustamisel.

1.5. Narkomaania ennetamine koolis

Mida nooremalt hakkab inimene uimasteid tarvitama, seda suurema tõenäosusega võib temast tulevikus saada narkosõltlane (Sotsiaalsete...: 39).

Uimastitarbimisega seotud probleemidele lahenduste otsimisel tuleks arvestada kõiki valdkondi. Nii tegelebki preventsiioon eeskätt uimastite nõudluse vähendamisega, olles samas seotud ka kättesaadavuse piiramise ning kahju minimaliseerimisega. Uimastipreventsiooni on liigitatud mitmeti, sõltuvalt eesmärgist, kasutatavast meetodikast ning ennetustegevuse tasandist. Maailma Terviseorganisatsioon liigitab selle kolmeks tasandiks: primaarne ehk esmane tasand, sekundaarne ehk teisene tasand ning tertsiaarne ehk kolmandane tasand. (Samas: 15)

Esmatasandi ennetustöö all mõistetakse sekkumist enne terviseprobleemide teket: tungitakse terviseprobleemi ümbritsevate põhjuslike seoste võrku ja eemaldatakse sellest üks sõlm. Esmatasandi ennetustöö tegeleb osaliselt sihtgrupi käitumise ja arvamuste mõjutamisega. (Preventsiooni käsiraamat 2001: 37)

Sekundaarne ennetustöö on suunatud riskirühmadele ja nendele inimestele, kes juba uimasteid tarvitavad. Eesmärgiks on uimastitarvitamise katkestamine või vähendamine. Tööviisid on suunatud üldiselt inimese elukorralduse paremaks muutmisele ning oluline

on ka inimest ümbritsevate lähedaste inimeste ja asjaomaste professionaalide võrgustike koostöö. (Alkoholismi ja narkomaania... : 75)

Kolmanda taseme preventsiiooni eesmärk on juba tekkinud kahjude vähendamine. See on suunatud inimestele, kellel on välja kujunenud täielik sõltuvus. Juba kujunenud sõltuvusega inimestele suunatud tegevuse eesmärk on uimastite tarvitamise lõpetamine või vähendamine, sotsiaalsete probleemide süvenemise peatamine ja kuritegevuse tõkestamine ning haiguste ennetamine. (Kolmanda taseme preventsiioon 2013)

Õpilased peavad teadma, mis on uimastid ja millised on uimastite kasutamisega seotud ohud. Kuid ei maksa ka ainult sellega piirduda. Maailmapraktika on näidanud, et lihtsalt teadmiste andmisega võib kaasneda sootuks vastupidine efekt ehk siis uimastite vastu huvi tekkimine. Sellepärast on äärmiselt oluline, et teadmiste andmine tagaks oskused, kuidas käituda erinevates uimastitega seotud olukordades. Samuti on väga oluline välja selgitada ning kujundada õpilaste hoiakud uimastite ja nende tarvitamise suhtes. (Sotsiaalsete...2007: 18)

Koolis kerkib seoses sellega aga uusi probleeme, sest koolil on oma roll noorte sotsialiseerimisel ning uimastite tarbimist seostatakse kehvade õpitulemuste, vägivalda ning muude negatiivsete tegevustega. Irooniline selle juures on see, et samal ajal kui koolid võitlevad erinevate kampaaniatega uimastite vastu siis noori ümbritsev ühiskond teeb risti vastupidi. Selle tulemusena tahavadki noored erinevaid asju eksperimenteerida ja proovida. (Adelman; Taylor 2003: 330)

Koolis kuulevad õpilased, et uimastid on halvad, samas leidub meedias tihtipeale sõnumeid, kus kuulsused ja uimastid kokku kuuluvad. Sõnumid, mis õpilasteni jõuavad on vastuolulised ja tekkinud segaduse selgitamine jääb siin just õpetaja hooleks. (Sotsiaalsete...2007: 18)

Noortega läbiviidava ennetustöö juures on oluline arvestada sellega, et paljude laste ja noorte jaoks on täiskasvanud pigem võõrad ja neid ei taheta usaldada. Noortega läbiviidav ennetustöö on tulemuslikum, kui sellesse kaasata nende eakaaslasi ja veidi vanemaid ehk siis kasutada nii-öelda noortelt-noortele põhimõtteid. (Alkoholismi ja narkomaania ennetamise käsiraamat 2004: 76)

Uimastihariduse all mõeldakse tänapäeval sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetamist, motivatsiooni vähendamist uimastite tarvitamisel, mis seondub nii info andmise kui kasvatusena ning väärtushinnangute ja hoiakute kujundamist selles vallas. Uimastiharidus saab olla edukas vaid siis, kui ta põhineb teatud süstematiseeritud strateegia rakendamisel. (Sotsiaalsete...2007: 21)

Üks võimalus süstemaatiliselt läheneda on tekitada koolis konkreetsed õppeained nende teadmiste jagamiseks. Elu- ja olustikuõppe ning projektistaatuses uus inimeseõpetuse ainetsükk erineb teistest akadeemilistest ainetest selle poolest, et seab eesmärgiks üldnimilike väärtuste, sotsiaalse kompetentsuse ja õpilase tervikliku isiksuse arendamise, mille realiseerimiseks ei piisa vaid teadmiste andmisest, vaid tuleb tegeleda nii õpilaste hoiakute, suhtumiste kui ka oskuste ja käitumuslike muutuste kujundamisega. Võtmeküsimus uimastihariduses on eelkõige õpilaste uimastitarbimise motivatsiooni vähendamine, millel on tugev seos inimese isiksusega. (Samas)

Minevikus selgitati hirmutamistaktika abil noortele uimastiohtusid, mille puhul oli rõhuasetus farmakoloogilisele ja meditsiinilisele informatsioonile ja keskenduti vaid murdealastele. Tänapäeval on tähelepanu all oskuste õpetamine ja hoiakute kujundamine ning kompleksne lähenemine kõiki kooliastmeid läbivalt. Isiksuse tervikkontseptsioon haarab sotsiaalsete oskuste õpetamisel lisaks ka veel eetilist ja kasvatuslikku momenti. (Samas)

Hea uimastiharidus tähendab erinevate õpimeetodite rakendamist, milleks pole ainult loengu pidamine, vaid ka lugemine, audiovisuaalne meetod (videofilmi vaatamine koos aruteluga), diskussioon, ajurünnak jne. Mida rohkem õpilasi on kaasa haaratud õppimise protsessi, seda parem on tulemus. Õpimeetodeid on parem varieerida, et hoida õpilaste õpihuvi ja -motivatsiooni. Erilise tähelepanu alla tuleb tõsta just rühmatöö, sest uimastiharidusega seotud teadmised ning oskused ei pruugi olla adekvaatsed ja uimastiharidus tähendab suurel määral arvamuste ja hinnangute jagamist, et kujundada hoiakuid. (Samas: 22)

Uimastiharidus on oluline aspekt üldise koolihariduse juures, et veenda noori uimastitele „ei“ ütleva ning et õpetada neid kuidas ilma uimastiteta hakkama saada (Tupper 2008: 224). Uimastihariduse kese on ühelt poolt liikunud varasemale koolieale

ja teiselt poolt on toimunud sisuline muudatus – hirmutamistaktika on asendunud õpilaste sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetusega, et aidata õpilasel hoiduda uimastikasutusest ning väärtustada tervislikku eluviisi, et olla täisväärtuslik ühiskonnaliige. (Sotsiaalsete...2007: 22)

Iga uimastitega seotud olukorda koolis, mis kujutab endast ohtu õpilaste tervisele ja turvalisusele, tuleb käsitleda piisava tähelepanu ning tõsidusega. Kooli vastus uimastitega seotud probleemidele peab olema kooskõlas kooli kodukorra ja probleemi olemusega. Koolil on uimastitarbimise avastamises ning sellele sekkumises siiski suur roll. (Sotsiaalsete...2007: 24)

Koolid võivad küll mõjutada noorte uimastitarvitamist ja käitumist ning loodetakse, et see toimib. Kuid kooli esmaseks rolliks on siiski noortele vajalike oskuste õpetamine, ja teadmiste jagamine ning usaldusväärse väärtustebaasi loomine mitte muuta nende käitumist, mis on ilmselt tingitud teguritest väljaspool kooli. (School-based education: 12)

Enamasti ei suuda õpetajad üksinda õpilast, kes on ennast uimastitega sidunud, nendest eemale tõmmata. Õpetaja kohustus on eelkõige informeerida lapsevanemaid ning sotsiaaltöötajat. (Samas: 25)

Üsna vähestel on võime kogemuste põhjal ette aimara teatud tegude kaugemaid tagajärgi. Isegi, kui nad teavad, et narkootikumid võivad neile tulevikus halvasti mõjuda, ei hooli nad tihti sellest. Kaifisaamise põnevus on see, mis loeb. Seetõttu peavad inimesed, kes noortega tegelevad ja töötavad, noorteni jõudmiseks sellest mõtteviisist läbi murdma ning noori harima. (Watson 2003: 31)

Ennetustegevuse suunamine noori suurel määral mõjutavale keskkonnale, ehk koolile, on oluline. Kool ei ole ainult hariduse omandamise koht, vaid sealt saadakse kaasa vajalikud teadmised, oskused ja juhised seadusekuulekaks eluks.

1.6. Väärtuskasvatus kui narkomaania ennetaja

Kui me räägime oma väärtushinnangutest või lühidalt väärtusest, siis me mõtleme selle all asju, mis on meile elus olulised (nt.turvalisus, iseseisvus, tarkus, edu, headus, rõõm).

Igähel meist on lugematul hulgal väärtusi, mis on erineva tähtsusega. Üks kindel väärtus võib olla väga oluline ühe inimese jaoks, kuid teisele on see ebaoluline. Üksmeelne ettekujutus põhiväärtustest on kujunenud järk-järgult alates 1950ndast aastast. Põhiväärtuste käsitlese võib kokku võtta järgmiselt. (Schwartz 2006)

- Väärtused on uskumused. Uskumused, mis on lahutamatult seotud emotsioonidega, mitte eesmärkide ja ideedega.
- Väärtused on motiveerivad konstruktsioonid. Need viitavad ihaldatud eesmärkidele, mida inimesed soovivad saavutada.
- Väärtused ületavad teatud tegevusi ja situatsioone. Need on abstraktsed eesmärgid. Väärtuste abstraktne loomus eristab neid sellistest mõistetest nagu hoiakud ja normid, mis reeglina viitavad kindlatele tegevustele, objektidele ja situatsioonidele.
- Väärtused juhivad meie valikuid või hinnanguid tegevuste, käitumisjoonte, inimeste ja sündmuste alal. See tähendab, et väärtused on standardid või kriteeriumid.
- Väärtused on omavahel tähtsuse järgi järjestatud. Inimeste väärtused moodustavad korrapärase süsteemi, mis iseloomustavad neid indiviididena. See astmeline väärtuste tunnus eraldab samuti väärtused normidest ja hoiakutest.

Väärtushinnang on eetikas ja filosoofias püsiv hinnang, mis mingile asjale või nähtusele on antud või selle juurde muul viisil kuulub. Väärtushinnangud on ka eesmärgid, mis juhivad inimese elu situatsioonist sõltumata. Väärtuskasvatus on protsess, mille käigus kujundatakse või arvatakse kujundatavat sihipäraselt kellegi väärtushoiakuid. (Naarits-Linn 2012: 97)

Väärtustel põhinev ehk moraalne haridus peab tänapäeval olema koguaeg esiplaanil. See on nagu inimteadvus, mida peab modelleerima, parandama ning õiges suunas juhtima. (Pathan 2012: 33)

Kümme põhiväärtust peavad sisaldama kõiki põhilisi väärtusi, mis on üle maailma eri kultuurides tunnustatud. Need kümme väärtust hõlmavad endas nii varem leitud

teooriate sisu, erinevate kultuuride väärtuste küsimustikke ning usuliste ja filosoofiliste väärtuste arutelude näol. (Schwartz 2009: 3)

Need kümme põhiväärtust on (Samas):

- Enesejuhtivus. Sõltumatud mõtted ja tegevused (valimine, loomine, avastamine).
- Ergutamine. Ärevus, uudsus, väljakutsed elus.
- Nautimine. Nauding ja rahuldus iseendale.
- Saavutamine. Isiklik edu, vastavalt ühiskonna nõudmistele oma pädevuse demonstreerimine.
- Võimukus. Sotsiaalne staatus ja mõjukus, inimeste ja ressursside üle domineerimine.
- Turvalisus. Iseenda, lähedaste ja ühiskonna ohutus, kooskõla ning stabiilsus.
- Kuulekus. Meetmed tegevustele, kalduvustele, impulssidele mis võivad häirida või kahjustada teisi ning rikkuda sotsiaalseid väljakujunenud norme.
- Traditsioonilisus. Austus, pühendumus ja nende ideede ja kommete aktsepteerimine, mis on usu ja kultuuri tavadeks.
- Heatahtlikkus. Lähedaste inimeste heaolu tagamine ja suurendamine.
- Mitmekesisus. Kõikide inimeste ja looduse heaolu tagamise mõistmine, tänulikkus ning sallivus.

Oma panuse inimese käitumise kujundamisse annavad nii pere, kool kui ka riik. Peres omandab inimene oma kõige esmased väärtushinnangud ja hoiakud. Kool peab andma noortele eluks vajalikud sotsiaalsed kompetentsid, et iseseisvalt toime tulla. Riik peab tagama sotsiaalse kaitse, tekitama inimestes turvatunde ja looma tervislikke valikuid soodustava elukeskkonna. Meie ühised väärtused ja normid on need, mis probleemi tekke ning leviku võivad ära hoida või siis hoopis sellele kaasa aidata. (Narkomaania ennetamine 2013)

Väärtushinnangud koolis kujutavad endast kasvatusprotsessi ühte osa. Demokraatlike väärtuste kinnistamiseks saab kasutada mitmesuguseid võtteid ja viise, alustades õpetaja tööst tunnis aine seostamisel väärtustega ning lõpetades õpetaja argumenteerimisoskusega. On võimalik kasutada grupitöö meetodeid ning muid

sobivaid viise. Igal juhul on oluline sõnastada väärtused kui eesmärgid. Väärtuste kujundamine koolis tähendab eelkõige kõigi kooli töötajate ja õpilaste jaoks ühise arusaamise kultiveerimist väärtuste tähendusest (mida tähendab näiteks demokraatia, võrdsus või solidaarsus jne). (Krips 2005: 15)

Kooli kui kogukonna ja organisatsiooni ühised eesmärgid, vaimsus ja kultuur kujunevad ning realiseeruvad koolis külvatud väärtuste kaudu. Kui tahame hoolivat ühiskonda, peaks kooli põhiväärtusteks olema hoolivus, ausus, abivalmidus ja, kui seame eesmärgiks teadmispõhise ühiskonna, siis ka loovus ja eruditsioon. (Sarv 2008: 52)

Väärtuste kujundamine võib toimuda n-ö iseenesest, tänu õpetajate isiksusele, mis tähendab, et iga õpetaja annab suhtlemise kaudu õpilastele edasi väärtusi, eetilisi tõekspidamisi. Väärtuste kujundamine võib toimuda ka kogu koolimeeskonna teadliku ja suunatud tegevusena, kus on selgelt märgata kindlate eetikaprintsiipide realiseerumist käitumises. (Samas: 15)

Koolis segunevad erinevate osapoolte eesmärgid, ootused, nõudmised ning tõekspidamised. Õpetaja peab olema see, kes suudab end kohandada selliselt, et ei tekiks vastuolu õpilaste olemasolevate väärtushinnangutega. Õpilane peab saama oma valikud teha ise, kuid täiskasvanu roll on selgitada erinevate valikute võimalike tulemusi, väärtusi. (Linn 2012: 98)

Organisatsiooni väärtused tulenevad eesmärkidest, mida soovitakse saavutada. Kool ei saa seetõttu lõputult painduda, vaid tuleb leida laste ja lastevanematega väärtuste ühisosa ning võimalused seda suurendada. (Samas)

On üldlevinud arusaam, et hariduse kaudu edastatakse väärtusi. Selle seisukoha puhul ei ole tegemist mingi konkreetse väärtuskasvatuse käsitlusega, sest see ei selgita, milliseid protsesse väärtuskasvatus hõlmab, vaid see on lihtsalt üks viis, paraku küllalt tulutu, kuidas väärtustest rääkida. Edastamine kui nähtus viitab juba iseenesest passiivsele tegevusele. Edastaja ei loo midagi ise: ta lihtsalt valdab mingit informatsiooni, mida ta samavõrd passiivsele vastuvõtjale edastab. (Pöder, Sutrop, Valk 2009: 25)

Ideaalsel juhul arendavad õpetajad ning koolijuhid välja kogu kooli hõlmava väärtuskasvatuse. Efektiivne kogu kooli hõlmav väärtuskasvatus eeldab, et juhtkonna

toel tunnevad õpetajad ära väärtuskasvatusega seotud küsimused ja mõisted ning arutlevad nende üle. Seejärel räägitakse läbi väärtuskasvatuse tähtsus antud kooli jaoks ning seotakse need olemasoleva õppekavaga, nii et väärtuskasvatust saab õppekavasse lõimida või vaadelda kui õppekava eraldiseisvat osa. Seda, kuidas väärtuskasvatust nii klassi kui kooli tasandil läbi viia, arutatakse ideaalsel juhul terves koolikollektiivis – et oleks võimalik rakendada järjekindlat ja sidusat väärtuskasvatust. Selle protsessi igast sammust ergutatakse osa võtma ka lastevanemaid ja õpilasi, nii et õppekava ja kool peegeldaksid väärtuste mitmekesisust koolikogukonnas. Juhul, kui on olemas kooli hoolekogu, kus on esindatud nii õpetajad kui õpetamisega mitte seotud töötajad, juhtkond, lastevanemad ja õpilased, saab sellest hea foorumi pideva debati tarvis. (Pöder, Sutrop, Valk 2009: 149)

Kogu kooli hõlmav väärtuskasvatus aitab järjepidevalt õppekava arendada ja rakendada, soodustab õpetajate omavahelist toetust ning õhutab õpilaste ja lastevanemate osalust. Lisaks aitab see vähendada raskusi, mis kerkivad esile, kui kooli või ainult selle juhtkonna teatavaks tehtud väärtussüsteem on vastuolus kogukonna ja/ või klientuuri omaga. (Samas)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et noorte ja nende väärtushinnangute kujunemisel annavad suure panuse nii kodu kui ka kool. Õpilaste väärtushinnangutest rääkides, tuleb silmas pidada ka seda, et väärtushinnangud koolis ja kodus võivad erineda, ning ühe teisele eelistamine võib noorel tekitada konflikti iseendaga. Sellepärast tuleb olla ettevaatlik ja noortele lähenemisel võtta arvesse tema ja tema lähedaste iseärasusi.

2. UURIMUS: NARKOOTIKUMIDE TARVITAMINE JA VÄÄRTUSHINNANGUD ÕPILASTE SEAS NING SOTSIAALTÖÖTAJA ROLL NARKOMAANIA ENNETAMISEL

Lõputöö uurimuse osa annab ülevaate kolmes Lääne maakonna gümnaasiumis läbi viidud küsitlusest ja intervjuudest kooli sotsiaaltöötajatega. Käesolevas peatükis antakse ülevaade lõputöö aktuaalsusest, eesmärgist, uurimuse valimist, läbiviimisest ja tulemustest. Uurimuse autoripoolsed järeldused ning ettepanekud on esitatud viimases alapeatükis.

2.1. Uurimisprobleemi seade, uurimiseesmärk ja -küsimused.

Uuritav teema on aktuaalne seetõttu, et koolide uues õppekavas on oluline rõhk pandud väärtuskasvatuse õpetamisele mis võib olla kasuks narkomaania ennetamisel. Töö eesmärgiks on välja selgitada Lääne maakonna kolme gümnaasiumi õpilaste suhted narkootikumidega ning kas ja kui suurel määral on see seotud nende väärtushinnangutega. Lisaks eelnevale on töö eesmärgiks ka analüüsida kooli sotsiaaltöötaja/pedagoogi (edaspidi sotsiaaltöötaja), kui väärtuskasvatuse toetaja, rolli narkomaania ennetamisel. Tuginedes teoreetilises osas antud ülevaatele ning uurimustöö eesmärgile püstitatakse alljärgnevad uurimisküsimused:

- Milline on kooli sotsiaaltöötaja roll narkomaania ennetamisel?
- Kui oluliseks peavad kooli sotsiaaltöötajad väärtuskasvatust?
- Kui levinud on narkootikumid gümnaasiumi õpilaste hulgas?

- Kas ja kui suurel määral on õpilaste väärtushinnangud seotud narkootikumide tarbimisega?

2.2. Uurimismeetod ja uurimuse läbiviimine

Uurimus on läbi viidud kombineeritud meetodil, mis tähendab, et kasutatud on nii kvalitatiivset kui kvantitatiivset meetodit. Kvalitatiivsed uuringud on suunatud inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele ning püütakse pigem mõista väikese arvu osalejate maailmavaateid. (Laherand 2008: 20,24). Kvantitatiivsed uuringud kasutavad numbrilist analüüsi, ehk vahendavad andmed numbriteks. (An overview of... 2013) Töö autor kasutas uurimuse jaoks nii poolstruktureeritud intervjuusid kui ka ankeetküsitlusi.

Uurimusse valitud koolide sotsiaaltöötajatele mõeldud intervjuus (vt. Lisa 1) oli 10 küsimust, mis on jagatud nelja üldisesse plokki.

1. Üldine hinnang õpilaste teadlikkusele narkootikumide kohta ning nende tarvitamine.
2. Narkomaania ennetamine koolis
3. Kooli sotsiaaltöötaja roll narkomaania ennetamisel
4. Väärtused

Gümnaasiumi õpilastele mõeldud ankeet jagunes kaheks osaks. (vt. Lisa 2) Esimeses pooles oli 12 küsimust, millest neli esimest on üldise informatsiooni (vanus, sugu jne.) saamiseks. Viies küsimus eraldas ankeedile vastajad kaheks: need, kes vastasid jaatavalt, vastasid kõikidele küsimustele lõpuni välja ning need kes vastasid eitavalt, jätsid vahele küsimused 6 - 9, millele said vastata vaid õpilased, kes on narkootikumide tarbinud. Küsimused 10-12 olid kõigile vastamiseks ning olid narkootikumide kasutamise teadlikkuse kohta. Ankeedi teises, väärtushinnangute uurimise, osas oli 9 kirjeldust erinevatest iseloomulikest tunnustest, millest ankeedile vastajad pidid endale kõige enam sarnaneva vastuse ära märkima.

Ankeedi teise osa läbiviimiseks ja analüüsimiseks kasutas töö autor Schwartzi inimväärtuste skaalat, mida on kasutatud alates 2004 aastast Euroopa sotsiaaluuringu ühe osana väärtushinnangute uurimisel. Töö autor valis Schwarzzi skaalast oma töösse neli iseloomu tunnust kümnest, sest töö autori arvates on need neli iseloomulikud narkootikumide tarvitajatele või siis mittetarvitajatele. Igale tunnusele on ankeedi teises osas, Schwartzi teooriale vastavalt, kaks küsimust. Erandiks on üks tunnus, millele on küsimusi kolm. Küsimused ei ole paigutatud tunnuste lõikes, vaid segamini, et vastused oleksid võimalikult tõepärased ja eelmise küsimuse vastusest sõltumatud. Neljaks iseloomu tunnuseks valiti võimukus, mitmekesisus, heatahtlikkus ning kuulekus. Võimukuse tunnusele olid ankeedis kirjeldused 1 ja 6 (vt. lisa 2), mitmekesisust käsitlesid kirjeldused 2, 5 ja 7, heatahtlikkuse kohta olid kirjeldused 3 ja 8 ning kuulekusele vastasid ankeedis kirjeldused 4 ja 9. Vastuseid tunnuste järgi analüüsid loodab autor saada vastuse küsimusele, kas õpilaste väärtushinnangute ning narkootikumide tarbimise vahel on seoseid.

Uurimuse läbiviimisel oli esimeseks etapiks intervjueeritavate leidmine. Töö autor võttis valitud koolide sotsiaaltöötajatega ühendust meili teel, milles kirjeldas lühidalt oma uurimuse sisu ning eesmärgi ning esitas kutse intervjuul osalemiseks. Kõik respondendid andsid nõusoleku intervjuuks ning seejärel saavutati kokkulepped intervjuu läbiviimise aja ning koha suhtes. Seejärel pidas töö autor läbirääkimisi koolide juhtkondadega ning palus luba õpilaste küsitlemiseks. Kui luba õpilaste küsitlemiseks oli saadud ning juhised selle läbiviimiseks olid olemas, viis töö autor ankeetküsitlused koolidesse kohale ning kokkulepitud ajal läks täidetud ankeetidele järgi. Intervjuerimisel kasutati diktofoni ning kõik intervjuud transkribeeriti MS Wordi dokumentide näol. Ankeetküsitlusi täideti klassijuhataja ning inimeseõpetuse tundides. Peale ankeetide täitmist, suleti ümbrik, kuhu olid pandud täidetud ankeedid, õpilaste privaatsuse huvides kõigi vastanute silme all. .

Uurimuse läbiviimise võib jagada nelja etappi :

- 1) ettevalmistusperiood, mis sisaldas intervjuude ning ankeetide tegemist
- 2) uurimuse periood, mis sisaldas intervjuude tegemist ning ankeetide kohaletoimetamist ning kättesaamist

- 3) tehtud intervjuude kirjutamine diktofonilt Microsoft Wordi ning ankeetküsitluse teel saadud andmete sisestamine Microsoft Excel programmi
- 4) andmete analüüs ning järelduste tegemine.

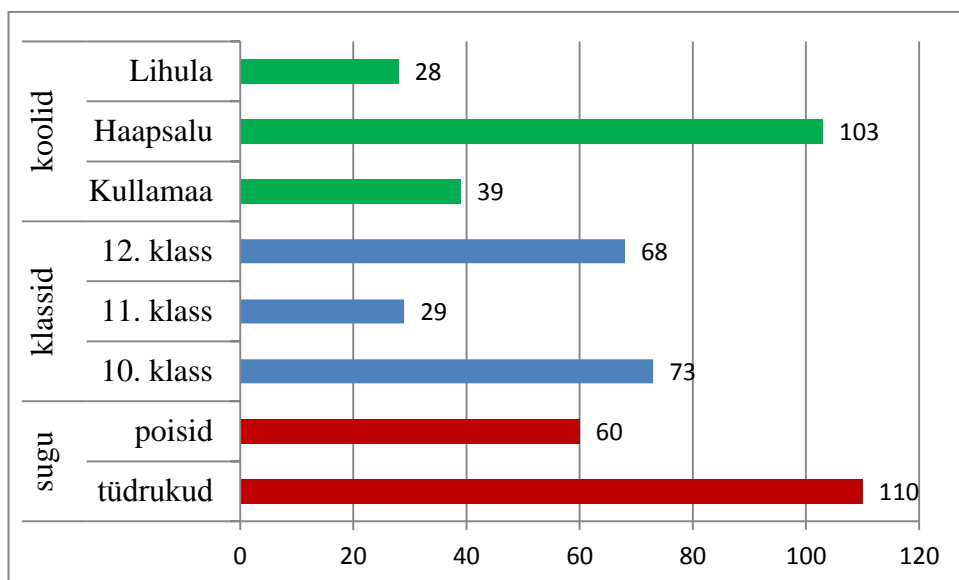
Uurimuse ajakava:

1. 20.01.2013 – 12.02.2013 intervjuude ja ankeetide koostamine.
2. 14.02.2013 – 26.02.2013 intervjuude läbiviimine.
3. 05.03.2013 – 02.04.2013 ankeetküsitluste läbiviimine
4. 03.04.2013 – 15.04.2013 transkribeerimine ja ankeetidest saadud andmete sisestamine
5. 16.04.2013 – 07.05.2013 andmeanalüüs.

2.3. Uurimuse valim

Uurimuse respondentideks olid Haapsalu Gümnaasiumi, Kullamaa Keskkooli ning Lihula gümnaasiumi sotsiaaltöötajad ning samade koolide 10-12 klasside õpilased. Koolide valimisel uurimuse jaoks sai otsustavaks nende geograafilise asukoha erinevus. Haapsalu Gümnaasium on suur linnakool, Kullamaa Keskkool maakool ning Lihulat võib olemuselt pidada vahepealseks. Uurimuses viidi läbi kolm poolstruktureeritud intervjuud nimetatud koolide sotsiaaltöötajate/ pedagoogidega ning jagati laiali 239 ankeeti antud koolide gümnaasiumi õpilaste küsitlemise jaoks.

Täidetud kujul saadi tagasi 175 ankeeti, millest analüüsi jaoks olid kõlblikud 170 ankeeti. Vastanute sotsiaaldemograafilised andmed on toodud järgmisel joonisel 1:

Joonis 1. Respondentide jagunemine koolide, klasside ja soo lõikes. (Autori koostatud)

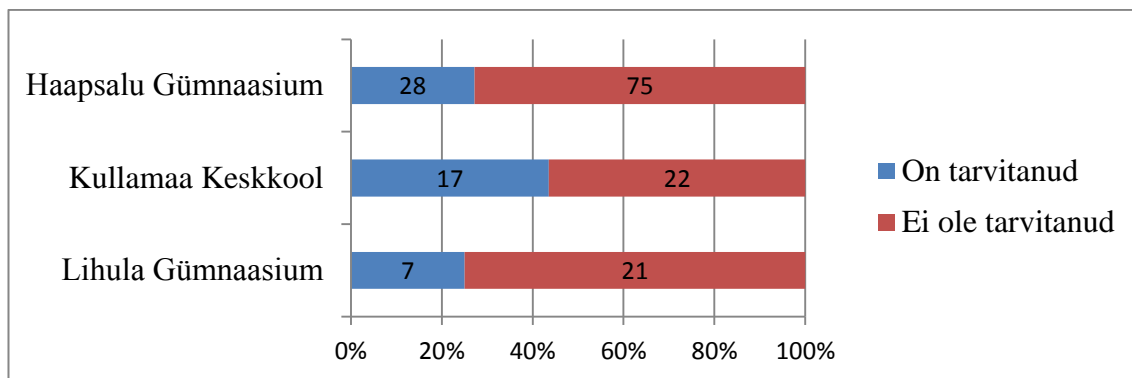
170 analüüsitud ankeedile vastajatest olid 110 tüdrukud ning 60 poisid. Protsentuaalselt jagunekse see siis vastavalt tüdrukud 64,7 % ning poisid 35,3%. Koolide lõikes oli kõige rohkem vastanud Haapsalu Gümnaasiumist.

Töö autor viis läbi ülal mainitud koolide sotsiaaltöötajatega poolstruktureeritud intervjuud. Kõige pikem intervjuu kestis 24 minutit ja 51 sekundit ning lühim kestis 7 minutit ja 23 sekundit. Keskmiseks intervjuu pikkuseks oli 13 minutit ja 44 sekundit. Kooli sotsiaaltöö tegemise aeg varieerus intervjuueeritavatel mõnest kuust kuni kümne aastani välja ning kõik kolm intervjuueeritavat olid naised.

2.4. Uurimisandmete analüüs ja tulemused

2.4.1. Narkootikumide tarvitamise trendid Läänemaa gümnaasiumite õpilaste seas

Õpilaste hulgas läbi viidud küsitlused näitasid kõike muud, kuid mitte seda, et probleemi narkootikumidega pole. Valitud koolide gümnaasiumi õpilaste seas olid koolide lõikes tulemused järgnevad.

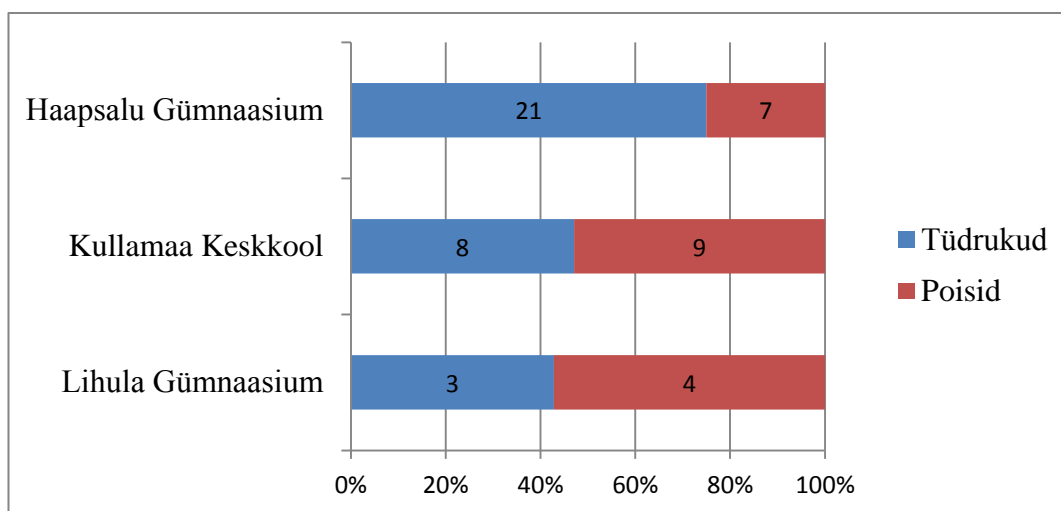
Joonis 2. Narkootikume tarvitanud õpilased koolide lõikes. (Autori koostatud)

Lihula Gümnaasiumi 28-st respondendist olid narkootikume rohkem või vähem tarvitanud 7 õpilast. Neist ühel korral on tarvitanud neli õpilast. Kolm respondenti märkisid ankeedis, et tarvitavad narkootikume harva Lihula gümnaasiumi 11. klassi vastanutes ei olnud keegi narkootikume proovinud. Ülejäänud ei ole kordagi narkootikume tarbinud. Lihula gümnaasiumi respondentidest on narkootikume tarvitanud täpselt veerand ehk 7 vastanut. Neist neli on seda teinud ühel korral ning kolm õpilast on narkootikume tarbinud rohkem kui üks kord.

Kullamaa Keskkooli 39-st respondendist olid narkootikume tarvitanud 17 õpilast. Neist neli on narkootikume tarvitanud ühel korral, üksteist õpilast kasutab narkootikume harva ning kaks respondenti on märkinud, et tarvitab narkootikume tihti. Erinevalt Lihula Gümnaasiumist leidis Kullamaa Keskkoolis tarvitajaid kõikides gümnaasiumi klassides. 10. klassis oli kokku kolm õpilast, kes on narkootikume tarvitanud. 11. klassis on tarvitajaid kokku neli, kellest kolm teeb seda harva ning üks on narkootikume tarvitanud vaid ühel korral. Kõige enam oli Kullamaa Keskkoolis narkootikume tarvitanud 12. klassi õpilaste hulgas. 15-st vastanust oli narkootikume tarvitanud 10 õpilast, neist kolm on seda teinud vaid ühe korra, kuus õpilast teeb seda harva ning üks abiturient teeb seda tihti.

Õpilaste arvult kõige suuremas, Haapsalu Gümnaasiumis oli 103 respondendi seas 28 õpilast kes on narkootikume tarbinud. Neist 19 olid märkinud, et on narkootikume proovinud ühel korral, seitse õpilast teeb seda harva ning kaks õpilast on ankeedis märkinud, et nad on narkootikumidest sõltuvuses. Klasside lõikes on kõige rohkem narkootikumide proovijaid/tarbijaid 12. klassis kus üksteist õpilast on vaid ühel korral

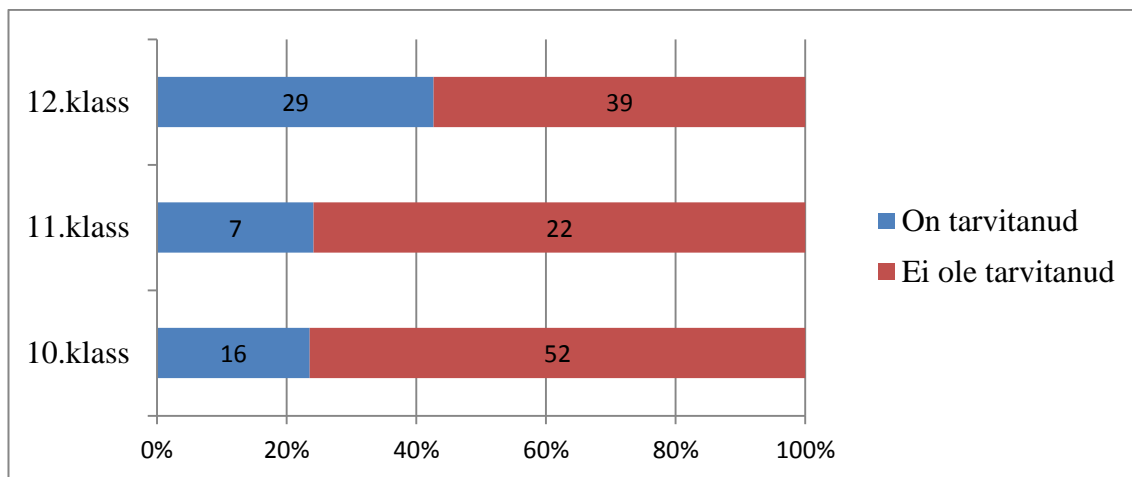
proovinud ning kaks teeb seda harva. 11.klassis on ühel korral narkootikume tarbinud kolm õpilast, 10.klassis on narkootikume ühel korral proovinud viis õpilast, harva tarvitajaid on samuti viis, ning narkootikumidest sõltuvaks peab ennast kaks poissi. Joonisel 3 on näha, et respondentide hulgas oli narkootikume tarbinud poisse rohkem kui tüdrukuid välja arvatud Haapsalu Gümnaasiumis, kus oli suhe vastupidine.

Joonis 3. Narkootikume tarbinud õpilaste sooline jaotus. (Autori koostatud)

Lihula Gümnaasiumi 7-st narkootikume tarbinud respondentist olid 3 tüdrukud ning ülejäänud 4 poissid. Ka Kullamaa Keskkoolis oli narkootikume tarvitanud poisse rohkem. 17 õpilasest, kes on narkootikume tarvitanud, olid 9 poissid. Haapsalu Gümnaasium erineb teistest seetõttu, et seal moodustavad tüdrukud koguni 75% respondentidest, kes on narkootikume tarbinud.

Kui võrrelda narkootikume tarvitanud õpilaste arvu klasside kaupa, siis tuleb välja, et kõige enam narkootikumide tarbijaid käib 12.klassis. (vt. Joonis 4)

Joonis 4. Narkootikumide tarbinud õpilased klasside lõikes. (Autori koostatud)

Sotsiaaltöötajate käest küsiti intervjuudes, milliseid situatsioone seoses narkootikumide tarvitamise ja levitamisega on nende koolis töötatud aja jooksul ette tulnud ja vastuseks oli enamasti see, et pole midagi olnud või on olnud kuuldused, et keegi kuskil tarvitab ja see on pigem gümnaasiumiealiste probleem.

Sotsiaaltöötaja 1 (edaspidi S1): „Siin ei ole selliseid situatsioone olnud. Mitte ainult minu töötatud aja jooksul, vaid selles koolis ei olegi olnud.“

Sotsiaaltöötaja 2 (edaspidi S2): „Otsesest narkootikumide tarvitamist pole ette tulnud. Küll aga on olnud situatsioone sellega, et mõned õpilased avastasid enda jaoks liimi nuusutamise. See kestis umbes kaks kuud, kus õpilased olid vaimustuses liimi ja bensiini nuusutamisest, aga neile jõuti ruttu jälile ja hakati nende ja nende probleemidega tegelema. Nüüdseks on see loodetavasti juba minevik.“

Sotsiaaltöötaja 3 (edaspidi S3): „Põhimõtteliselt on niimoodi, et levitamisega on nii, et seda ma olen ainult kuulnud mõne lapse käest, kes ise üldse ei ole tarvitanud aga no kellel on teada, et midagi kuskil toimub. Ja et toimub päris palju aga kõik on nii saladuses hoitud. Siis ma tean, et no gümnaasiumis on ikkagi neid asju rohkem ja pidudel on tulnud see ette. Aga mitte väiksematel. Klassijuhataja on ikkagi nagu suur ema seal ees ja tema kontrollib ja vaatab. Nii hea side on juba kujunenud õpilastega, et väiksemates klassides seda küll ei ole. Ja niipalju kui ma olen perekülastusi teinud koos

politseiga ja kui ma olen küsinud, et meil on üks selline etteantud punkt, et kas on narkootikumide tarvitamist olnud siis no ei ole olnud.“

Kolme erineva asukohaga kooli võrreldes võib tuua välja tulemuse, et respondentide arvu ja narkootikumide tarvitajaid/proovijaid arvestades on kõige suurem tarvitamise protsent, ehk 43,6%, Kullamaa Keskkoolis, mis on oma olemuselt maakool. 27,2% tulemusega on järgmine Haapsalu Gümnaasium ning kõige vähem tarvitajaid, ehk 25% vastanutest, olemasolevate andmete järgi on Lihula Gümnaasiumis. Märkimist on väärt ka tulemus, et ligikaudu 52% nendest, kes on narkootikume tarbinud, on teinud seda rohkem kui ühe korra.

Uurimusse valitud sotsiaaltöötajaid intervjuerides tuli selgelt välja, et nad on suhteliselt veendunud, et õpilased on teadlikud narkootikumidest ning sellega kaasnevast. Kuigi oldi ka arvamusel, et miski ei saa selgeks ega tuntuks, kui ise proovinud ja asjaga lähedalt kursis ei ole.

K: Kuidas hindate kooli õpilaste üldist teadlikust narkomaania alal? Millel selline hinnang põhineb?

S1: *„Kindlasti nad sellest teavad. Inimeseõpetuse tundides neile ju sellest räägitakse.“*

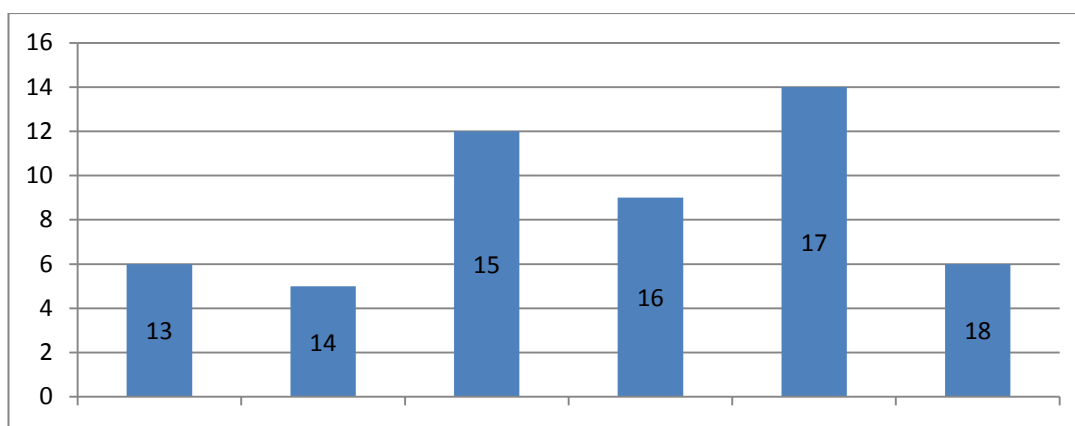
S2: *„Siiani tundub mulle, et õpilased on vägagi informeeritud, et narkootikumid on halvad ja, et tihti peale võib nende tarvitamise tagajärjel ka surra. Nad on siiski narkootikumidega väga kauged.“*

S3: *„Ma arvan, et nii ja naa. Täpselt kuidas kellelegi. Enamasti on ikka nii, et me võime paljusid asju teada aga ikkagi tahetakse omal nahal läbi kogeda, et siis on see tõsiselt võetav. Räägi mis sa räägid aga kui sul ikka seda oma isiklikku kogemust ei ole, siis ta ikkagi ei tea sellest midagi ja ei võta seda üldse nii tõsiselt. Et see on täpselt nii ja naa mõlema puhul.“*

Kui võtta arvesse fakti, et 170 analüüsitud ankeedile vastanutest 52 oli ühel või enamal korral narkootikumidega kokku puutunud, siis arvamus, et nad üht-teist teavad peab paika. Kuid kui vaadata teisest küljest, siis 30,6% kes on tarvitanud ei ole kas

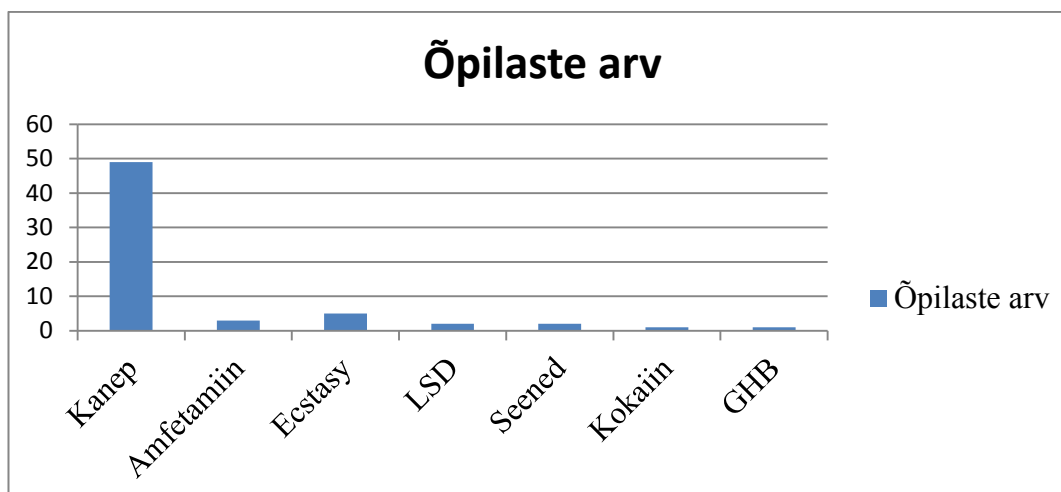
narkootikumide tarvitamise tagajärgedega piisavalt hästi kursis või siis lihtsalt ignoreerivad seda.

Respondentide käest uuriti ka nende vanust, kui nad esmakordselt narkootikume tarbisid. (vt. joonis 5) 52 õpilasest 6 proovis narkootikume esimest korda 13-aastaselt, neist 4 olid poisid ning 2 olid tüdrukud. 5 õpilast tarbis esmakordselt narkootikume 14-aastaselt ning 12 õpilast proovis esimest korda 15-aastasena. Eeldusel, et põhikool lõpetatakse 15 aastasel, on 23 õpilast esimest korda narkootikume tarbinud juba põhikooli ajal. 16- aastasena proovis esmakordselt narkootikume 9 õpilast, 17-aastasena tegi seda 14 õpilast ning täisealisena on esimest korda narkootikume proovinud 6 õpilast.

Joonis 5. Narkootikume tarbinud respondentide vanus esmakordsel manustamisel. (Autori koostatud)

Kui rääkida enam levinud narkootikumidest, siis on üldlevinud arvamus, et odavamad narkootilised ained on kergesti kättesaadavamad ning seoses sellega neid ka tarbitakse rohkem. Joonisel 3 on töö autor välja toonud noorte seas enam levinud ja kasutatavad narkootikumid, mis selgusid kui töö autor analüüsis ankeete, millede täitnud õpilased olid vähemalt ühel korral narkootikume manustanud.

Joonis 6. Populaarsemad uimastid uuritud kolme Lääne maakonna gümnaasiumi õpilaste hulgas. (Autori koostatud)

Nagu varasemalt selgus on 170 respondendi hulgas 52 õpilast, kes on narkootikume tarvitanud. Protsentuaalselt on kõige enam narkootikume kasutanud õpilasi Kullamaa Keskkoolis, kus 39 respondendi hulgast 17 oli seda teinud. Eranditult kõik 17 õpilast on tarvitanud kanepit. Kõik neli Kullamaa Keskkooli õpilast, kes on narkootikume vaid korra manustanud, on teinud seda kanepi suitsetamise näol. Lisaks kanepile on Kullamaa Keskkooli üks õpilastest tarvitanud ka GHB-d ning üks manustanud ecstasy`t.

Haapsalu Gümnaasiumis on sarnaselt Kullamaale kõige populaarsemaks uimastiks kanep. 28 õpilasest, kes täidetud ankeetide järgi olid narkootikume kasutanud olid enamuse kanepit tarvitanud. Kanepit ei olnud tarbinud vaid kaks 10. klassi poissi, kes olid mõlemad tarvitanud hoopis ecstasy`t ning LSD-d. Üleüldse on kaks respondenti kasutanud lisaks kanepile amfetamiini, üks kokaiini, kaks õpilast on manustanud seeni ning neli vastanut on tarvitanud ecstasy`t.

Nii gümnaasiumi õpilaste arvult kui ka täidetud ankeetide arvult kõige väiksemas, Lihula Gümnaasiumis 7-st tarvitanud õpilasest 6 teinud seda kanepi näol, üks ei ole märkinud milliseid narkootilisi aineid ta tarvitanud on ning üks respondent on lisaks kanepile ka amfetamiini tarvitanud.

Üldine pilt on siiski selline, et kõige populaarsem uimasti noorte seas on kanep ning, et linnas on õpilaste seas lisaks kanepile levinud mitmed muud erinevad narkootikumid. 52-st uimasteid kasutanud õpilastest on kanepit tarvitanud 48 noort, ecstasyt 5 õpilast, amfetamiini 3 õpilast, LSD-d 2 õpilast, seeni on tarvitanud 2 õpilast ning kokaiini ja GHB-d on tarvitanud 1 õpilane.

2.4.2. Narkomaania ennetamine koolis

Kooli sotsiaaltöötaja üheks oluliseks tööülesandeks on kahtlemata igasugune hälbivat käitumist ennetav töö, mille alla kuulub ka narkomaania ennetamine. Valitud koolide intervjueeritavatega vesteldes selgus, et ennetusöö kui selline on siiski rohkem inimeseõpetuse tundidesse integreeritud ning, et koolide sotsiaaltöötajate ülesandeks on mitte ise ennetustööd teha vaid hoopis ennetustöö korraldamine ning vahendamine läbi oma ala spetsialistide.

S2: "Üheski õppeprogrammis ei käsitleta põhjalikult narkomaaniat ning selle ennetamist."

S3: „Inimeseõpetuse aines on minu meelest see sees ja ikka 4.ndas ja 5.ndas klassis juba.. /... / Et me palume siis, et räägitaks mis on narkootikumid ja mis sellega kaasneb, ja no et mis ohud on ja kuidas seda ära tunda. Ja sama räägitakse ka vanematele. Ja no siis antakse neid infovoldikuid edasi. Et siis jääb ka jälg sellest kohtumisest ja see on koguaeg võtta ja siis on teada, et kuidas reageerida, et kuidas laps käitub niimoodi, et kodunt kaob asju ja ega vanematel kui kogemusti ei ole, siis nad ei tea ju. /... /“

Narkomaania ei ole alles välja ilmunud, see on olnud probleem juba pikki aastaid. Miks siis ikkagi tekib juurde uusi narkomaane, kui on juba aastaid räägitud sellega kaasnevatest tervisehädadest ning muudest probleemidest? Koolides räägitakse õpilastele inimeseõpetuses ning terviseõpetuses narkootikumidest ning sellega seonduvast, meediast kuuleme pidevalt üledoosi tõttu surnud inimestest, kuid miks ei ole näha probleemide lõppu? Küsisime koolide sotsiaaltöötajate/ pedagoogide käest, et milliste strateegiatega nemad õpilaste teadlikust, narkomaania ja sellega kaasnevate probleemide suhtes, suurendavad. Intervjueerides selgus, et kõige tavalisem viis õpilaste

teadlikust narkomaania alal suurendada, on selleteemaliste loengute läbiviimine. Samuti käsitletakse seda teemat inimeseõpetuse tundides. Seda strateegiat kasutatakse kõikides uurimusse valitud koolides.

S3: " /.../ Me oleme kaasanud noorsoopolitseid ja palunud neid ja nad on siis teinud meie lastele ja lastevanematele esitlusi ja loenguid. Algul on lastele ja pärast on veel eraldi vanematele. /.../ Me olene 5ndast klassist teinud. Et see on just see murdeea just see piir. /.../ Ja no siis antakse vanematele infovoldikuid edasi. Et siis jääb ka jälg sellest kohtumisest ja see on koguaeg võtta ja siis on teada, et kuidas reageerida, et kui laps käitub niimoodi, et kodunt kaob asju ja ega vanematel kui kogemusti ei ole, siis nad ei tea ju. "

Kõik respondendid ütlesid nagu ühest suust, et kõige efektiivsemalt mõjub siiski noorsoopolitsei kohalolek ja loeng narkootikumide teemadel. Üks respondent mainis ära ka selle, et eriti hästi mõjub just ametivormis inimene.

S3: „Noorsoopolitsei on väga tõsiselt võetav. Ta ei tule kunagi erariietes, ta tuleb vormis. Ja gümnaasiumi osas on lausa narkopolitsei käinud kohal. Et nad on ikka sellised jõulised isiksused ja politseid kuulatakse. "

Töö autori üheks eesmärgiks oli välja selgitada kooli sotsiaaltöötajate roll narkomaania ennetamisel. Allpool on välja toodud respondentide vastused töö autori küsimusele.

S1: „Koostöö noorsoopolitseiga ning loengute korraldamine. "

S2: „Mina isiklikult ei ole viinud läbi ühtegi koolitust sellel alal. Kohale on kutsutud spetsialiseeritud inimesed, kes tegelevad narkomaania ennetamisega. "

S3: "Mina olen rääkinud noorsoopolitseiga. Just arutanud, et mis vormis teavet edastada õpilastele. Ja klassijuhatajatega ka arutanud ja direktoriga. Ning mul on ka infovoldikuid mis ma olen koolitustelt saanud ja neid ma olen samuti jaganud. /.../ Kõige tähtsam ongi see märkamise asi. Väga oluline on kindlasti kohe sellega tegeleda. Me koguaeg tegeleme probleemsete lastega ja me ei lase probleemidel süüvitsi minna. "

Jälle võib välja tuua kõikide suure koostöö politseiga. Respondentide vastustest loeb töö autor välja, et reeglina tegelebki ennetustööga pigem politsei ja vastavad selle ala spetsialistid.

2.4.3. Narkomaania - kontroll ning tagajärjed

Töö autor uuris valitud koolide sotsiaaltöötajatelt kuidas nad kontrollivad uimastite tarvitamist näiteks kooli üritustel ning milline oleks nende tegutsemisviis kui nad avastaksid õpilase kes tarvitab uimasteid või siis hoopis tegeleb nende vahendamisega? Lisaks on töö autor ankeetküsitluse abil välja selgitanud gümnaasiumi noorte narkootikumide hankimise ning tarvitamise kohad.

Intervjueeritavate vastuseid analüüsid tuleb jällegi tõdeda, et väga palju tehakse koostööd noorsoopolitseiga, kõik kolm mainisid selle ära. Kaks intervjueeritavat olid arvamusel, et alguses proovivad ise probleemse noorega kontakti luua ning kui see loodetud tulemusi ei anna, siis pöörduksid nad juba politsei, kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja, kooli direktori ning ka vanemate poole.

S2: „Esmalt võtaksin õpilase enda juurde jutule, räägiks temaga ja küsiks põhjust, mis on teda selleni viinud, et tullakse kooli mõnuaineid pruukima või vahendama. Kui asi on ikka väga kontrolli alt väljas, siis kaasaksin ka noorsoopolitsei, valla sotsiaaltöötaja, direktori.“

S3: „No kõigepealt ma ikkagi hakkaksin uurima, kuidas see on. Siis võtaksin selle lapsega ühendust kõigepealt ja küsima ja rääkima temaga kõike /.../. Ja siis ma vestlekski selle lapsega ja siis külastaks ka seda peret, et kuidas neil läheb ja mis on. Ja edasi juba olen võtnud politsei ringi, sest politseil on väga palju andmeid ja eks see võrgustik on neil teada ./.../ Võib-olla tema on jälle üks väikene osa sealt kust hakkab asi jälle hargnema. Või nad isegi teavad, aga see ei ole veel hetkel avalikuks tulnud.“

Üks intervjueeritav mainis, et talle on tulnud märke ka klassikaaslastelt, peale mida on sotsiaaltöötaja hakanud probleemiga tegelema. Õpilaste küsitlemiseks koostatud ankeedis oli küsimus ka selle kohta kas õpilased räägiksid kellelegi kui teaksid kedagi kes narkootikume kasutab. Küsimus ei olnud suunatud küll nii, et rääkima peaks

sotsiaaltöötajale, kuid vastustest siiski selgub kui väga õpilased kas siis omavahel või kellelegi kõrvalisele narkootikumide kasutamisest räägivad.

Vastanutest 14 õpilast räägiks kindlasti kui teaks kedagi, kes kasutab narkootikume. 170 respondentist 64 võib-olla räägiks kellelegi, 66 õpilast pigem ei räägiks sellest kellelegi ning 26 kindlasti ei teeks seda. Nendest õpilastest, kes on narkootikume kasutanud räägiks seda teistele kindlasti vaid 2 õpilast. Võib-olla räägiks seda teistele 10 õpilast, kes ise on narkootikume kasutanud, ning ülejäänud narkootikume tarbinud õpilased pigem ja kindlasti ei räägiks seda kellelegi.

Õpilaste vastustest tuleb välja, et väga kergelt õpilased siiski narkootikumidest ei räägi. Pigem räägivad narkootikumide tarvitamisest edasi need, kes seda ise kunagi teinud ei ole.

Nagu intervjuudest selgub, on läbiv roll sotsiaaltöötaja töös koolilastega noorsoopolitseil. Politseil on siiski kogemusi selliste probleemidega ning nad oskavad koheselt reageerida ja õigesti käituda. Kuid kas koolidel on olemas üldse käitumisjuhend narkootikumidega seotud juhtumite lahendamiseks, et saaks iseseisvamalt koolisiseste probleemidega algtasemel tegeleda?

S1: „Kuna siin koolis ei ole sellega probleeme olnud, siis ei ole meil jah sellist juhendit strateegiliste olukordade lahendamiseks.“

S2: „, Otseselt ei ole välja töötatud spetsiaalset käitumisjuhendit, küll aga on olemas see, kuidas ära tunda narkouimas noort.“

S3: „, Otseselt nii täpselt ei ole. Kõikide kahtluste puhul on mul selline juhtumipõhine toimik, kus on kõik ettetulnud juhtumid sees. Need kõik on väga erinevad, et see niimoodi otseselt ei ole. Kahtluste puhul on ikka kõigepealt need vestlused, klassijuhatajaga ja direktoriga ja no niimoodi omavahel siseriingis. /.../

Mõnuainete tarbimise ning vahendamise kontrollimise poole pealt küsis töö autor respondentidelt, kas ja kuidas nad üldse kontrollivad mõnuainete tarvitamist kooli üritustel.

S1: „, Täpselt samamoodi on koostöö noorsoopolitseiga. Teeb pistelist kontrolli näiteks.“

S2: „Otsest kontrolli kooli üritustel ei ole olnud. /.../ Mõnuaineid tarvitavaid õpilasi ei ole kooli üritustel ette tulnud. Probleemi minu arvates ei ole.“

S3: „Ei mina seda rolli ei tee. Ma tean, et kutsutakse pisteliselt politsei ja koer mingil puhul lihtsalt kooli. Kui on mingisugune signaal või lihtsalt ootamatu kontroll või on tuvastatud, et kellelgi on leitud ja mingisuguse vihje peale. Kui on näiteks mingisugune kummaline käitumine no siis klassijuhataja muidugi, et kui on väga suured kahtlused, on mulle helistanud. /.../“

Haapsalu Gümnaasiumi, Lihula Gümnaasiumi ning Kullamaa Keskkooli 10-12 klassi õpilaste ankeetküsitluste abil selgitas töö autor välja koolinoorte narkootikumide hankimise ning tarbimise levinumad kohad. Lihula Gümnaasiumi õpilaste seas vastas kuus noort, et nad hangivad omale narkootikume kindlate inimeste käest väljaspool kooli ja klubisid ning üks õpilane valis variandi mujalt ja täpsustas, et on narkootikume hankinud sõprade kaudu. Kullamaa Keskkoolis oli samuti populaarseimaks narkootikumide hankimise kanaliks kindlad inimesed väljaspool kooli ja klubisid. Sellise variandi märkis oma hankimise kohaks viisteist õpilast. Lisaks sellele oli vastatud ka, et narkootikume hangitakse läbi sõprade, klubidest või baaridest ning üks 11.nda klassi poiss vastas, et on omale narkootikume hankinud ka koolist.

Haapsalu Gümnaasiumis on, sarnaselt kahele eelmisele koolile, õpilaste jaoks enim tuntud narkootikumide hankimise kohaks kindlad inimesed väljastpoolt. Sedakaudu on omale uimasteid hankinud 18 Haapsalu Gümnaasiumi õpilast. 8 õpilast vastas, et on neid hankinud mujalt ja on täpsustuseks öelnud, et mõtlevad selle all sõprade, tuttavate kaudu saadud narkootikume. Üks õpilane on täpsustuseks öelnud, et ta ise ei hankinudki, vaid talle pakuti ning üks 12.nda klassi tüdruk on hankinud omale uimasteid klubidest ja baaridest. Ühe õpilase ankeedis ei olnud välja toodud narkootikumide hankimise kohta (-i).

Lisaks populaarsematele narkootikumide hankimise kohtadele uuris töö autor õpilastelt ka seda, et kas narkootikume on võimalik hankida ka kohast, kus enamasti käib õpilaste omavaheline suhtlus – koolist. 170 respondendist 17 vastas, et koolist on võimalik narkootikume hankida, 33 vastas et ei ole võimalik ning 120 respondenti väitis, et ei tea

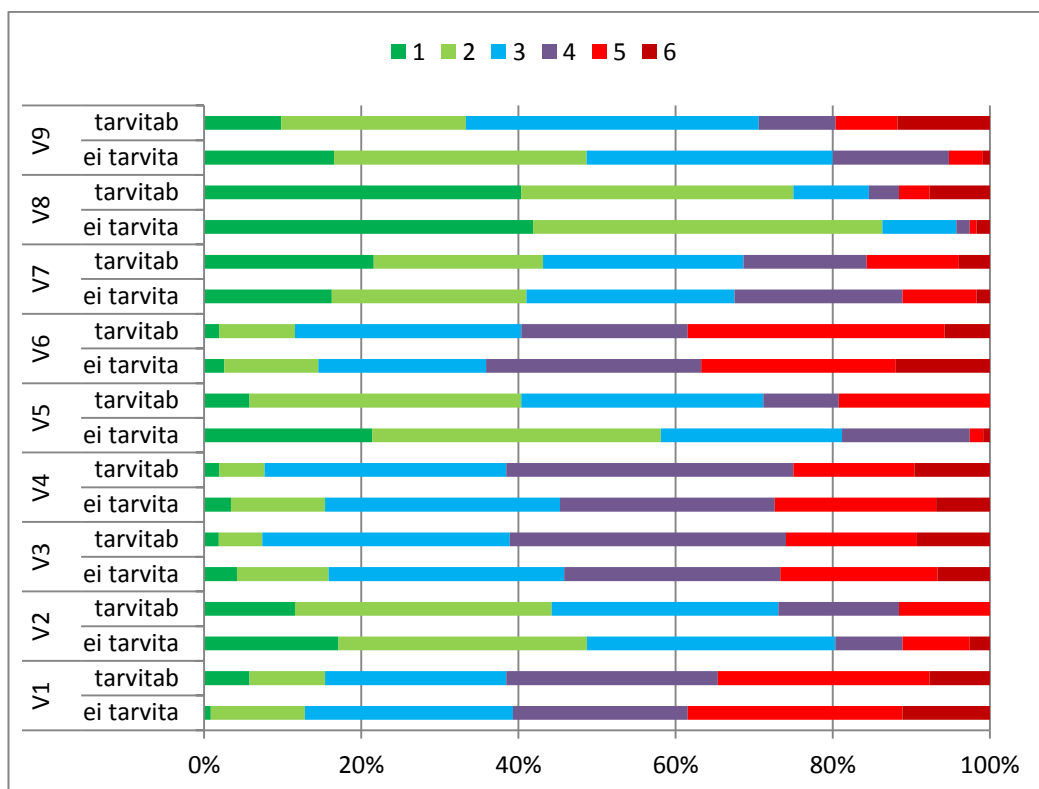
kas narkootikume on võimalik koolist osta või ei. 76,5% vastanutest, kes vastasid, et koolist on võimalik narkootikume hankida, käivad Haapsalu Gümnaasiumis.

Kuna töö autor küsitles vaid gümnaasiumi õpilasi, ei ole võimalik saada kogu ülevaadet narkootikumide kasutamise kohta õpilaste hulgas, kuid selleks, et saada aimu kui avalik info narkootikumide kasutamise kohta on, küsiti õpilaste käest ka seda kas nad teavad kedagi oma koolist, kes narkootikume kasutab. 170 respondendist 91 vastas, et nad teavad kedagi koolist, kes kasutab narkootikume. 39 õpilast, kes vastasid jaatavalt on ise narkootikume kasutanud. Ülejäänud 52 jaatavalt vastanud ei ole narkootikume tarbinud.

2.4.4. Õpilaste väärtushinnangute analüüs ning seos narkootikumide tarvitamisega

Töö autor analüüsis õpilaste väärtushinnanguid nelja erineva iseloomutunnuse kaudu. Iga iseloomu tunnuse uurimiseks olid ankeedis teatud küsimused. Õpilased pidid ankeeti täites lugema neile etteantud isiku kirjeldust ja seejärel otsustama, kuivõrd tema moodi kirjeldatud isik on. Sarnasusi kirjeldatud isikuga sai hinnata 6-palli süsteemis, millest, skaala alumine väärtus ehk 1 tähistas „ väga minu moodi“ ning ülemine väärtus ehk 6 „ pole üldse minu moodi“. Esimesena jagas töö autor respondendid kaheks: need, kes on narkootikume tarvitanud ning need kes ei ole. (vt. lisa 3) Töö autori eesmärgiks on välja selgitada, kas narkootikume tarvitavate ja mitte tarvitavate õpilaste väärtushinnangutes on selgeid erinevusi või mitte.

Joonisel 7 on näha, et kõige enam on erinevusi viienda ja üheksanda kirjelduse juures. Viies kirjeldus käsitles mitmekesisust ning selle sisu oli selle kohta kui oluliseks peavad õpilased erinevaid arvamusi ning nendest aru saada isegi juhul, kui nad sellega nõus ei ole. Selle kirjelduse tulemused on kahe erineva õpilaste grupi vahel kohati väga erinevad (vt. joonis 7).

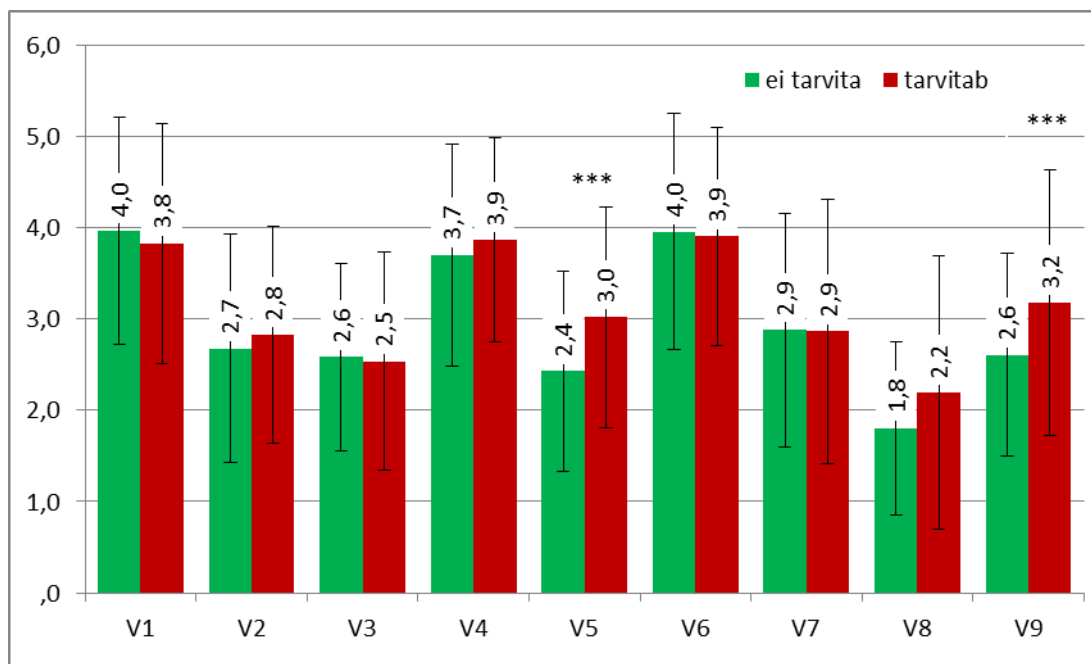
Joonis 7. Õpilaste väärtushinnangud kirjelduste lõikes. (Autori koostatud)

Narkootikume tarbinud õpilaste hulgast pidas seda viiendat kirjeldust väga sarnaseks vaid 5,8%, samas kui narkootikume mitte tarbinute hulgast arvas seda 21,2%. Suur erinevus paistis silma ka seal, kus õpilased ei pidanud kirjeldatavat enesega sarnaseks. 19,2% protsenti narkootikume tarbinutest vastas, et kirjeldatav pole nende moodi, kuid mitte tarbinute hulgast vastas samamoodi vaid 1,7%, millest võib välja lugeda, et peaaegu 1/5 narkootikume tarbinud õpilastest ei pea oluliseks teiste inimeste erinevaid arvamusi ning ei taha nendest ka aru saada.

Üheksas kirjeldus oli inimese kohta, kelle jaoks on alati oluline kombekalt käituda ning vältida teistele sobimatuid tegevusi ehk siis olla kuulekas. Selle kirjelduse tulemused olid kõikide variantide raames erinevad. Variandi „ väga minu moodi“ kasuks otsustas 9,6% nendest, kes on narkootikume tarbinud ning 16,9% nendest, kes ei ole seda teinud. „Minu moodi“ olevaks pidas kirjeldatavat 23,1% tarbinutest ning 32,2% mitte tarbinud vastajatest. Teisest äärmusest pidas töö autor vajalikus välja tuua variantide „pole minu moodi“ ning „pole üldse minu moodi“ tulemused, mis on vastavalt 7,7% ja 4,2% ning väga suure erinevusega 11,5% ja 0,8%. Selle kirjeldusi tulemusi vaadates võib öelda, et

need õpilased, kes ei ole kunagi narkootikumide tarbinud käituvad kombekamalt ning püüavad rohkem sobimatuid tegevusi vältida kui need õpilased, kes on narkootikumidega kokku puutunud.

Joonisel 8 on välja toodud uuritud tunnuste keskmised tarvitajaid ja mittetarvitajaid võrreldes. Lisatud on ka standardhälbe väärtus keskmise hindamiseks.

Joonis 8. Õpilaste väärtushinnangute keskmised ja standardhälbed. (Autori koostatud)

Kõige sarnasemaks on narkootikumide mitte tarvinud õpilased ennast pidanud 8nda kirjeldusega (keskmine on 1,8), mis käsitles heatahtlikkust. Heatahtlikkuse analüüsimise jaoks oli ankeedis kirjeldus, mis rääkis inimesest, kelle jaoks on tähtis oma sõpradele ustav olla ning oma lähedastele pühenduda. Ligi 40% mõlemast grupist arvasid, et kirjeldatav on väga nende moodi. (vt. joonis 7) „minu moodi“ olevaks pidas kirjeldatavat 34,6% nendest, kes on narkootikumide tarbinud ning 44,1% nendest, kes ei ole kunagi narkootikumide tarbinud. Vahepealsetele variantidele jagus võrdväärselt vastuseid mõlemal puhul. Erinevus tuli välja veel viimase variandi „pole üldse minu moodi“ puhul, kus selliselt vastas 7,7% nendest, kes on narkootikumide tarbinud ning 2,5% nendest, kes ei ole seda teinud.

Heatahtlikkuse kohta oli ankeedis ka kirjeldus nr. 3, kus oli räägitud inimesest, kelle jaoks on väga oluline inimesi enda ümber aidata ning nende heaolu eest hoolt kanda. Narkootikumide tarbinutest 3,8% arvas, et kirjeldatav ei ole üldse nende moodi ning mitte tarbinutest ei arvanud seda varianti mitte keegi. Kuid ei saa öelda, et need õpilased, kes on narkootikumide tarbinud, ei hooliks teistest üldse. 15,4% arvas, et kirjeldatav on väga nende moodi ning 42,3% arvas, et kirjeldatav on nende moodi. See tähendab jällegi, et ei ole võimalik kindlalt eristada üht gruppi teisest, sest analüüsist ei tule välja, et narkootikumide tarbinud ei hooli teistest, ning samas on ka mitte tarbinute hulgas neid, kes ei pea seda oluliseks.

Väärtushinnangute ja narkootikumide tarbimise sageduse uurimiseks viidi läbi ka korrelatsioonanalüüs (vt. lisa 4) ning nõrgad, kuid statistiliselt olulised ja positiivsed seosed leiti kirjeldustega viis ($r = 0,32$), kaheksa ($r = 0,26$) ja üheksa ($r = 0,28$). Seega võib öelda, et need õpilased, kes ei seosta ennast teiste arvamusi ära kuulavate, sõpradele ustavate ja korralikult käituvate inimestega, kalduvad narkootikumide tarbima sagedamini kui need õpilased, kes selliseid väärtuseid nagu kuulekus, heatahtlikkus ja mitmekesisus rohkem endaga seostavad.

Ülejäänud analüüsitud väärtuste osas statistiliselt olulisi erinevusi ei olnud (vt. lisa 4). Samuti ei olnud suuri erinevusi maa ning linna õpilaste väärtuste vahel. (vt. lisa 5) Välja võib tuua vaid selle, et kõige vähem seostasid õpilased ennast inimesega, kelle jaoks on oluline olla rikas ning inimesega kes tahab, et teised teeksid nii nagu tema ütleb, millest võib välja lugeda, et võimukust ning vajadust teisi endale kuuletuma panna, õpilased enda juures ei näe. Põhjus, miks analüüsitud väärtustulemuste ja narkootikumide tarbimise vahel rohkem statistiliselt olulisi seoseid ei olnud, võib olla tingitud sellest, et küsitletud õpilaste hulgas ei olnud siiski sõitlaseid, kelle väärtushinnangud oleksid äärmuslikud.

2.4.5. Väärtushinnangud ja väärtuskasvatus koolis

Väärtused ja nende kujundamine on hetkel aktuaalne teema, sest tänapäeva noortel on erinevaid valikuid ja otsuseid vaja langetada tunduvalt rohkem kui nende vanematel

aastakümneid tagasi. Kiusatusi, mis noorte otsustusvõimet pärsivad tuleb koguaeg aina juurde. Sellepärast ongi oluline ka koolis noortele juhiseid anda, kuidas iseseisvalt vastutustundlikke otsuseid vastu võtta. Sellest lähtuvalt on töö autor palunud ka intervjuueeritud sotsiaaltöötajatel arvamust avaldada väärtuskasvatuse vajalikkuse ning selle rolli kohta narkomaania ennetamisel.

S2: „Kooli roll väärtuste arendamisel on suur. Kool peab tegema ära kõik selle, mis kodus tegemata jäetakse.“

S3: „Ma arvan et kooli roll on väga suur. Sest kool pole ainult hariduseandja. Kasvatuslik roll on ikka hästi suur. Väge vähe on neid vanemaid kes tahavad koolitustel osaleda ja midagi uut kuulda. Enamasti lastakse isevoolu minna. Tuginetakse oma kogemustele, vanemate ja vanavanemate kogemusele ja siis jätkuvalt peegeldub see ka nende enda laste kasvatamises. /... /Just see , et koolil on kindlad reeglid ja raamid mida tihti peale peredes ei ole. Me koguaeg räägime, et peab olema kindel kava- kindlad EI-d mida ei tohi teha ja mida tuleb teha, et see laps areneks ja arvestaks teistega. Kool ongi see koht.

Kõik kolm intervjuueeritavat olid nõus, et kooli roll noorte väärtuste kujundamisel on suur. Samuti oldi arvamusel, et kool ei kasvata õpilasi ja nende uskumusi ja tõekspidamisi ümber, vaid on pigem õige suuna näitajaks.

S3: „Mõjutada saab ikka. Sest lapsed ju tulevad kodudest ja üks need kodud on ka mõjutatavad. Me ei saa kedagi otseselt väga muuta. Ma näen ju ka kuidas koolis neil ikka mingi asi on kiivas ja nii ja naa. Aga üks ma siis püüangi neile anda suunda, et see asi paraneks. Ma ei saa kellelgi ütelda otse, et see on nüüd väga halb. Ma saan suunanäidu nii-öelda anda. Mingisuguse väljapääsutee ja mõtlemissuuna saan anda küll.“

Kõik sotsiaaltöötajad olid seisukohal, et väärtuskasvatus on oluline ja kooli roll selles on samuti suur. Lisaks olid kõik intervjuueeritavad nõus, et väärtuskasvatus on narkomaania ennetamise juures üks oluline osa.

S1: „Kindlasti võib pidada selle osaks. Kool on ainult suunaja rollis, kool ei saa muuta ühtegi inimest, küll aga saab muuta tema hoiakuid. Ja jällegi selle ennetustööga, rääkimisega, mitte millegi muuga.“

S3: „/.../ kui sul ikka piisavalt ei ole sellist head enesehinnangut ja usku enesesse ja üldse sellist laiemat maailmavaadet, siis ma arvan, et on, sest et no kui inimene on selline tühi ja ta ei tea kuhu poole ta peaks liikuma, siis ta nagu otsib midagi aga ta ei tea mida. Ja siis üks selline suur elamus ongi see narkootikumide tarvitamine, mis annaks selle laksu. Aga kas see on nüüd nagu see õige? /.../ Et see inimene ikkagi ei ole iseennast leidnud, kes selle kasuks otsustab. Tal ei ole väärtusi välja kujunenud. Inimesel on oma identiteet: kes ma olen? Miks ma siin olen? Mida ma tahan? Et ta ei ole nagu nendele põhilistele küsimustele vastuseid leidnud. Ja ta on mingisuguses hästi primitiivses staadiumis. Kes ikka sisuliselt tugevalt enda elu üle mõtleb, see sellesse õnge nagu ei lähe. Ta suudab sellest üle olla.“

Küsimusele, kes või mis on kõige olulisem väärtuste kujundaja, vastati siiski ühtemoodi, et väärtused tulevad kodunt ning kasvatus kui selline, tehakse või siis vastupidi jäetakse tegemata kodudes.

S1: „Kui kodus on nii-öelda väärtused paigast ära siis tekib seal vahel konflikt lapsel sisimas nii kooli kui koduga. Oma sisimas tekib see konflikt. Ja siis võib tekkida juba ka muid suuremaid probleeme. Kooli kohustuse mittetäitmine ja muu selline.“

S2: „Minu arvamus on see, et eelkõige peaksid olema noorte väärtuste kujundajaks siiski nende vanemad. Aga enamjaolt see kahjuks nii ei ole, seega võiksid olla õpetajad suuremal määral noorte väärtuste kujundajaks.“

S3: „Ma arvan, et kõigepealt on ikkagi vanemad ja vanavanemad ja kõik lähikondsed. Laps on noor ja arenev inimene. Ma arvan et kujundajaks on kõik noortega tegelevad inimesed. Eriti need huvikeskustes töötavad noorsootöötajad ja inimesed, kes on vahetult noortega kontaktis, sest nemad tegelevad nendega koolivälisel ajal. Kindlasti ka veel treenerid.“

Võrgustik, millega noored tänapäeval kokku puutuvad, on suur. Kõik selle võrgustiku liikmed on noortele eeskujuks ja nende väärtuste näitajaks ning kujundajaks.

S3: „Kõik noortega tihedalt kokku puutuvad inimesed on olulised kujundajad. Sest kui midagi juhtub on ikkagi tema see, kes selgitab mis oleks tulnud teisiti teha jne. Võib – olla on tema just siis esimene kui pole vanemat olnud. Ja ka meie sotsiaaltöötajatena kui me saame näiteks mingisuguse pere iseloomustuse koju minekuks või kodukülastuseks, siis me samuti selgitame seda tegu, et kui filmi tagasi keerata, mis oleks võinud teisiti olla? Kas sa kahetsed seda? Miks sa seda kahetsed? Ja kõik sellised vestlused kujundavad. Kui palju seda kodudes on tehtud, seda me ei tea.

Intervjuueeritavatega vesteldes ei arvanud neist keegi, et tegemist oleks Läänemaal üle tähtsustatud teemaga ning arvasid, et probleem narkootikumidega on kõikjal, kuid selle probleemi tagajärjed lihtsalt on erinevad.

S1: „See on üle-eestiline probleem. Kellel selleks on suurim soov ja tahe, eks see leiab selle igalt poolt.“

S3: „Need võivad olla inimesed väga erinevate taustadega.“

Kokkuvõtvalt võib öelda, et koolide sotsiaaltöötajad näevad vajadust väärtuskasvatuse järgi koolide õppekavades ning nad on arvamusel, et see oleks üks narkomaania ennetamise lülidest.

2.4.6. Arutelu, järeldused ning ettepanekud

Narkootikumide tarbimine ning nende kerge kättesaadavus on aastate jooksul aina suurenenud ning sellest lähtuvalt on vaja ennetustööd aina rohkem teha ning noori juba varakult harida narkootikumide tarbimise ohtlikkuse suhtes. Üks võimalus selle tõhustamiseks oleks ehk ka noorte väärtushinnangutele ja nende kujundamisele just koolides suuremat rõhku pannes.

Antud uurimuse tulemustest lähtudes tuleb tõdeda, et peaaegu iga neljas küsitletud gümnaasiumiõpilasest on narkootikume proovinud ning ligikaudu 52% narkootikumide tarvitajatest on seda teinud rohkem kui ühe korra. Käesolevast tööst ei selgu, kui tuttavad on põhikooli õpilased narkootikumidega, kuid käesoleva uurimuse tulemused näitavad, et peaaegu pooled õpilased, kes on narkootikume tarbinud, tegid seda juba põhikooli ajal vaid 13-15 aastasena. Teooria toob välja, et nooremalt narkootikume tarbima hakanud inimesel on suurem tõenäosus narkosõltlaseks saada, mis tähendab

omakorda, et narkomaaniat käsitlevale põhjalikule materjalile ning ennetamisele koolide õppekavades tuleks suuremat rõhku panna juba võimalikult vara. Kui 13-aastased juba on narkootikumide tarbinud, siis võiks ennetustööd teha juba oluliselt varem. Üks sotsiaaltöötaja tõi ka välja, et tema meelest käib narkootikumide tutvustamine koolis juba isegi 4.ndale või 5.ndale klassile.

Uurimusse valitud koolide õpilasi küsitledes selgus, et kõige suurem narkootikumide tarbinud õpilaste protsent oli Kullamaa Keskkoolis, mis oma olemuselt on maakool, millest võib välja lugeda, et isegi maakoolides ei tohiks narkomaania tõsiduse üle kahelda. Antud uurimuse tulemustest selgus, et koolide sotsiaaltöötajad olid küll nõus, et narkomaania ei ole ainult Ida-Virumaa ning Tallinna probleem, kuid siiski ei arvanud nad, et probleem konkreetselt neid suurel määral puudutab. Läbiviidud ankeetküsitluste põhjal selgus, et kõige populaarsem narkootikum noorte seas on kanep ja seda nii linnas kui ka maal. Töö autor teeb sellest järelduse, et kanepi näol on ilmselt tegemist kõige odavama ning kergesti kättesaadavama narkootikumiga ja kindlasti on oma roll ka sellel, et kanepit ei peeta ohtlikuks narkootikumiks ning on levinud arvamus, et kanepist sõltuvust ei teki, kuigi teoorias on välja toodud, et kõik uimastid võivad tekitada soovi seda uuesti tarbida.

Valitud koolide sotsiaaltöötajate roll narkomaania ennetamisel piirneb enamasti pigem selle korraldusliku poolega. Kõik intervjueeritavad vastasid, et narkomaania teemalisi loenguid käivad koolides pidama vastavat temaatikat valdavad spetsialistid väljastpoolt kooli ning, et enamasti teeb seda politsei loengute vormis. Lisaks narkomaania ja selle ohtlikkuse teemalistele loengutele, käsitleb antud teemat ka inimeseõpetuse ainekava. Ühe intervjueeritava arvates aga ei ole selle aine raames ennetusöö piisavalt põhjalik. Üks sotsiaaltöötaja on jaganud ka narkootikumide teemalisi infovoldikuid ja seda ka vanematele, et nad oskaksid ära tunda ohumärke.

Kõik kolm intervjueeritud sotsiaaltöötajat mainisid, et narkootikumide tarbivate või vahendavate õpilaste kahtluste puhul, teeksid nad samuti koostööd noorsoopolitseiga. Reeglina püütaks kõigepealt siiski kontakti saada probleemse lapse endaga, kuid noorsoopolitseiga kontakteerumine on siiski vajalik, sest politseil on sellel alal kogemusi ning koostöövõrgustiku mõttes on sellest kindlasti abi.

Antud töö uurimuse tulemusi analüüsidest tuli selgelt välja, et koolide sotsiaaltöötajad kaasavad reeglina alati kahtluste ning probleemide korral politsei, sest politseil on vastavad teadmised ja kogemused, kuidas olukorraga toime tulla. Kui töö autor uuris valitud koolide sotsiaaltöötajate käest, et kas neil on koolis välja töötatud käitumisjuhend vastavate olukordade jaoks, mis võib-olla lihtsustaks nende tööd ja aitaks neil algtasemel ning esmaste kahtluste puhul ise probleemiga tegeleda, vastasid nad kõik, et ei ole. Vastust põhjendas üks sotsiaaltöötaja sellega, et koolis ei ole narkootikumidega probleeme olnud ning seetõttu ei ole käitumisjuhendit ka välja töötatud. Küll aga vastas üks intervjuueeritav, et käitumisjuhendit ei ole, kuid on olemas juhised narkouimas noore ära tundmiseks ning üks sotsiaaltöötaja vastas, et tal on toimik, kuhu on kogutud kõik sarnased juhtumid, kuid seda ei saa alati näiteks võtta, sest kõik situatsioonid ja olukorrad on siiski erinevad. Kuna töö tulemustest selgus, et igas valitud koolis on märkimisväärne arv õpilasi, kes on narkootikume kasutanud nii ühel kui ka enamal korral, siis oleks mõistlik kaaluda koolide sotsiaaltöötajatele narkootikumide tarbimise või käitlemise kahtlustustega noortega suhtlemise jaoks käitumisjuhendi välja töötamist.

Õpilaste väärtusi analüüsidest, ei leidnud töö autor suuri ning muret tekitavaid seoseid õpilaste väärtushinnangute ning narkootikumide tarbimise vahel. Autor küsitles õpilasi Schwartzi inimväärtuste skaala abil, kust oli välja valitud neli töö autori meelest olulisemat iseloomu tunnust, millel võiks olla seos narkootikumide tarbimisega. Kirjeldused ankeedis olid erinevate inimeste kohta ning töö autor selgitas nende abil välja kui sarnaseks õpilased ennast kirjeldatavatega peavad. Seejärel võrdles töö autor vastuseid nende õpilaste, kes on narkootikume tarbinud ning nende vahel, kes ei ole seda teinud. Kõige suuremad erinevused tulid välja kui töö autor analüüsis õpilaste väärtushinnanguid kuulekuse osas. Töö autor peab oluliseks välja tuua, et need õpilased, kes ei ole narkootikume tarbinud peavad ennast kuulekamaks ning nad peavad rohkem kinni reeglitest ja käituvad kombekamalt. Ligikaudu 12% narkootikume tarbinud õpilastest, et pidanud ennast üldse reeglite järgijaks ja kuulekaks, kui narkootikume mitte tarbinute hulgas oli see protsent vaid ligikaudu 1%. Oluline on välja tuua ka mitmekesisust käsitleva iseloomujoone analüüsi tulemus, mis näitas et narkootikume mitte tarbinud õpilased on mitmekesisemad selles mõttes, et nad kuulavad rohkem ära teiste arvamusi isegi siis kui see neile ei meeldi. 21% narkootikume mitte tarbinutest

pidas seda kirjeldust enesele väga sarnaseks, samas kui nende hulgast, kes on narkootikumide tarbinud arvas seda vaid ligikaudu 6%.

Koolide sotsiaaltöötajaid intervjuerides sai töö autor teada, et nad kõik kolm väärtuskasvatust väga oluliseks ning, et nende meelest on kooli roll selles väga suur. Kõik intervjueritavad olid arvamusel, et kool on väärtuste kujundamisel väga oluline lüli, kuid et väärtused tulevad siiski kodust ning kool neid üksinda välja arendada ei suuda. Aga väärtuseid mingil määral kujundada kool siiski saab, sest koolis on kehtestatud reeglid, mida kodudes paraku tihtipeale ei ole. Üks intervjueritav mainis ära ka selle, et olukorras kus kodus on õpetatud ühed väärtused ning koolis räägitakse ja käitatakse teist moodi, siis võib see lapsele mõjuda segadust tekitavalt ning see viib sisemise konfliktini, mis omakorda viib probleemse käitumise ning koolist puudumiseni.

Uurimuse tulemustest ning teooriast lähtudes, teeb töö autor järgmisi ettepanekuid:

- Selleks, et tõhustada narkomaania ennetamist ning probleemiga tegelemist, tuleks koolidel koostöös oma ala spetsialistidega koostada narkootikumide tarbimise või käitlemise kahtlustustega noortega suhtlemise jaoks käitumisjuhend, mis aitaks koolide sotsiaaltöötajatel ära tunda probleemset noort ning vajadusel nendega kontakti luua ilma, et selle tagajärjel ei saaks kahjustada noore vaimne tervis, mille tagajärjel ta probleem hoopis süveneb.
- Selleks, et probleemi oskaks ja suudaks varakult märgata ka noore lähedased, tuleks koolidel suuremat tähelepanu pöörata ka lapsevanemate informeerimisele narkootikumide ja narkomaania suhtes, et vanemad oskaks tähelepanu pöörata ohumärkidele ning tagajärgi vältida.
- Selleks, et õpilased mõistaksid paremini narkootikumide ohtlikkust ja sellega kaasnevaid tagajärgi oleks mõistlik neile lisaks selle teemalistele loengutele tuua rohkem elulisi näiteid filmide ja võimalusel ka isikliku kogemuse põhjal.
- Selleks, et võimalikult vara saaks noort aidata, tuleks vanematele selgitada võrgustikutöö olulisust ja eriala spetsialistide töö efektiivsust, et nad probleemi avastamisel ei püüaks seda vaid ise koduseinte vahel lahendada.

- Vajalik on tuua väärtuskasvatus võimalikult vara ja võimalikult madalast east peale koolide õppekavadesse, et selle kaudu ennetada probleemset käitumist tulevikus.

Võib tõdeda, et kõik püstitatud uurimisküsimused said uurimuse kaudu vastused. Kooli roll õpilase elus ei ole ainult hariduse andja vaid kool on ka noortele teeviidaks, et anda noortele juhised iseseisvaks, seadusekuulekaks ja täisväärtuslikuks eluks. Väärtuskasvatus on narkomaania ennetamise seisukohalt väga oluline just seetõttu, et kui laps omandab omale varakult väärtused, mida ühiskond aktsepteerib, siis ta teeb surema tõenäosusega oma elus õigeid ja vastutustundlikke valikuid.

KOKKUVÕTE

Käesolev diplomitöö on kirjutatud teemal „Gümnaasiumi õpilaste narkootikumide tarbimine ning väärtushinnangud ja kooli sotsiaaltöötaja roll väärtuskasvatuse toetajana narkomaania ennetamisel Läänemaa näitel.“ Antud teemat oli oluline uurida, sest noored vajavad vastutustundlikke otsuste langetamiseks ning probleemse käitumise vältimiseks tõhusat ennetustööd, mille üheks võimalikuks vormiks on väärtuskasvatus.

Töö eesmärgiks oli välja selgitada gümnaasiumi õpilaste narkootikumide tarvitamise trendid ning kas ja kui suurel määral on see seotud nende väärtushinnangutega. Lisaks eelnevale oli töö eesmärgiks ka analüüsida kooli sotsiaaltöötaja, kui väärtuskasvatuse toetaja, rolli narkomaania ennetamisel.

Lõputöö koosnes teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilises osas vaadeldi narkomaania olemust, sõltuvuse tekkimise etappe ning erinevaid liike. Veel selgitati narkomaania ennetamist koolides ning ühe võimaliku meetodina oli selgitatud ka väärtuskasvatuse olemust. Autor viis uurimuse läbi kasutades kombineeritud uurimismeetodit, et töös püstitatud eesmärgid täita. Autor valis uurimuse läbiviimiseks poolstruktureeritud intervjuud koolide sotsiaaltöötajatega ning ankeetküsitlused õpilaste küsitlemise jaoks. Uuritud koolid valis töö autor nende geograafilise asukoha erinevuse tõttu, et tekiks võrdlusmoment linna ja maakoolide vahel.

Uurimusele toetudes võib välja tuua järgmised uurimuse tulemused:

- Ligikaudu iga neljas küsitletu on tarbinud narkootikume
- Kooli sotsiaaltöötaja roll narkomaania ennetamisel on enamasti selle korraldamine läbi oma ala spetsialistide.
- Koolide sotsiaaltöötajad peavad väärtuskasvatust oluliseks, kuid nad mõistavad, et väärtused kujunevad kodus ning kool saab olla vaid suunaja.

- Õpilased, kes ei ole narkootikume tarbinud peavad ennast kuulekamaks ning nad peavad rohkem kinni reeglitest ja käituvad kombekamalt.

Käesoleva lõputöö autor leiab, et väärtuskasvatus peaks jõudma haridusasutuste õppekavadesse võimalikult ruttu ja madalast east peale, sest kiiresti arenevas ühiskonnas peavad muutuste hindamiseks ning ratsionaalsete valikute tegemiseks inimesel oma piirid ja väärtused paigas olema. Samuti peaks narkomaania ennetustöö suuremal määral kaasama lapsevanemaid, kellel puuduvad kogemused ja teadmised ohumärkide leidmiseks ning situatsiooniga tegelemiseks.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Adelman, H.S., Taylor, L.** 2003. Creating School and Community Partnerships for Substance Abuse Prevention Programs. The Journal of Primary Prevention. vol.23, no. 3.pp 329-330.
2. Alkoholismi ja narkomaania ennetamise käsiraamat. 2004. Tallinn Sisekaitseakadeemia.
3. An overview of quantitative research methods. [<http://sociology.about.com/od/Research/a/Overview-Of-Quantitative-Research-Methods.html>] 11.05.2013.
4. Becoming an addict. [<http://narconon.ca/blog/drug-addiction/becoming-an-addict.html>] 11.05.2013
5. Drug abuse and addiction. [http://www.helpguide.org/mental/drug_substance_abuse_addiction_signs_effects_treatment.htm.] 12.04.2013.
6. Ecstasy.[http://kidshealth.org/kid/grow/drugs_alcohol/know_drugs_ecstasy.html] 09.05.2013.
7. **Ganeri, Anita.** 2000.Uimastid. Egmont Estonia.
8. GHB. Drug abuse. [<http://www.drugabuse.ca/ghb>] 09.05.2013.
9. **Hardiman, M.** 2000. Sõltuvus. Tänapäeva terviseraamat. Tänapäev.
10. **Harro, J.** 2006. Uimastite ajastu. Tartu Ülikooli Kirjastus.
11. **Haskins, M.** 2003. Meelemürgid. Ersen.
12. Kaasnevad haigused. Kaasnevad haigused – narkootikumide tarbimine ja vaimsed häired. Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskuse infoleht. Narkootikumid. Nr. 3.2004
13. Kolmanda taseme preventsioon. [http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/24963/kolmanda_taseme_preventsioon_ehk_tertsiaalne_ennetust.html] 11.05.2013

14. **Kriips, H.** 2005. Suhtlemisoskustest õpetamisel ja juhtimisel. Tartu Ülikooli Kirjastus.
15. **Laherand, M.-L.** 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk
16. Mis on sõltuvus? [<http://www.narko.ee/soltuvus/>] 28.04.2013
17. Mis on uimastid ja kuidas nad meie elu mõjutavad? 2009. Nõuandeid lastevanematele. Tervise arengu instituut.
18. Mis on uimastid? [<http://www.narko.ee/mis-on-narko/>] 08.05.2013
19. **Naarits-Linn, T.** 2012. Jagatud kogemus „Karid ja päästerõngad“ Tallinn.
20. Narkoloogia. 2000. Tallinn. AS Medicina.
21. Narkomaania. [<http://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/narkomaania>] 01.04.2013.
22. Narkomaania ennetamine. [<http://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/narkomaania/narkomaania-ennetamine>] 08.04.2013.
23. Narkomaania ravijuhis. 2001. Eesti uimastipreventsiooni sihtasutus.
24. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus 1997. – RT I 1997, nr 52, art 834.
25. **Pathan, S.** 2012. Researchers World: Journal of Arts, Science & Commerce, vol. 3 (4), pp. 33-36.
26. Preventsiooni käsiraamat. Alkohol, narkootikumid ja tubakas .2001. Tallinn. Prisma print.
27. **Pöder, M., Sutrop, M., Valk, P.** 2009. Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik. Tartu. Tartu Ülikooli eetikakeskus.
28. Räägime narkootikumidest. 2012. Tallinn. Tervise Arengu Instituut.
29. **Sarv, E-S.** 2008. Õpetaja ja kool õpilase arengu toetajana: õpetaja enesest ja koolist. Tallinn. Tallinna Ülikooli kirjastus.
30. School-based education for drug abuse prevention. 2004. United Nations Office on Drugs and Crime Vienna. New York. United Nations Publication
31. **Schwartz, S.** 2006. Basic human values: Theory, Methods and applications.
32. **Kiive, E., Kull, M., Põiklik, E., Saat, H.** 2007. Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat I kooliastmele. Tallinn. Tervise Arengu Instituut.
33. Sõltuvuse kujunemine. [<http://politsei.ee/et/nouanded/narko/soltuvuse-kujunemine/>] 10.05.2013.

34. Tarbimise tagajärjed. [<http://politsei.ee/et/nouanded/narko/tarbimise-tagajarjed/>] 10.05.2013.
35. **Tupper, K.W.** 2008. Drugs, discourses and education: a critical discourse analysis of a high school drug education text. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, Vol. 29(2), pp 223- 238.
36. Vabatahtlik surmaotsus. [<http://www.kliinik.ee/artiklid/narkootikumid/aid-11139/Vabatahtlik-surmaotsus>] 01.04.2013.
37. **Watson, G.** 2003. Koolikäitumise käsiraamat. Kirjatus: El Paradiso
38. Väärtused ja väärtuskasvatus. 2009. Valikud ja võimalused 21.sajandi Eesti ja Soome koolis. Tartu. Eesti Keele sihtasutus.
39. Üledoos ja esmaabi. [<http://www.narko.ee/yledoos-ja-esmaabi/>] 11.05.2013.

Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu küsimused koolide sotsiaaltöötajatele

I teema: Üldine hinnang õpilaste teadlikkusele narkootikumide kohta ning nende tarvitamine.

1. Milliseid situatsioone seoses narkootikumide tarvitamise ja levitamisega on Teie siin töötatud aja jooksul ette tulnud?
2. Kuidas hindate kooli õpilaste üldist teadlikkust narkomaania alal?

II teema: Narkomaania ennetamine koolis

3. Millisel määral käsitleb õppeprogramm just narkomaania ja selle ennetamist?
4. Milliseid strateegiaid või abinõusid on Teie koolis kasutusele võetud, et suurendada õpilaste teadlikkust narkomaania ja sellega kaasnevate probleemide suhtes?

III teema: Kooli sotsiaaltöötaja roll narkomaania ennetamisel

5. Milline roll on konkreetselt Teil narkomaania ennetamisel koolis?
6. Millised abinõud võtaksite tarvitusele kui selgub, et keegi õpilastest tarvitab või vahendab mõnuaineid ning kas on olemas sellisteks olukordadeks käitumisjuhend, mis on kooli poolt välja töötatud?
7. Kas ja kuidas Te kontrollite mõnuainete tarvitamist kooli üritustel

IV teema: Väärtused

8. Kas narkomaania ennetamist võib ka pidada narkomaania ennetamise osaks?
9. Kui oluline on üldse kooli roll väärtuste arendamisel?
10. Mis või kes on Teie meelest kõige olulisem noorte väärtuste kujundaja? Miks?

Lisa 2. Ankeetküsitlus 10-12 klassi õpilaste jaoks

HEA ANKEEDILE VASTAJA!

Teie poole pöördub Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži sotsiaaltöö korralduse üliõpilane, et käesoleva ankeedi kaudu uurida, kas ja kui suures ulatuses on Teie koolis levinud narkootikumid ja nende kasutamine. Ankeedi teises osas käsitletakse väärtushinnanguid. Küsitletakse 10-12 klassi õpilasi. **Ankeet on anonüümne** ning saadud tulemusi kasutatakse üldistatud kujul.

1. MÄRKIGE OMA SUGU

1. mees 2. naine

2. KUI VANA TE OLETE

..... aastane

3. MITMENDAS KLASSIS TE ÕPITE?

..... klassis

4. TEIE RAHVUS ON

1. eestlane 2. venelane

3 muu (kirjuta)

5. KAS TARVITATE NARKOOTILISI AINEID?

1. ei, ei ole kordagi proovinud -> jätkake küsimusega nr. 10
2. jah, ühel korral
3. jah, harva
4. jah, tihti
5. olen narkootikumidest sõltuvuses

6. KUI VANA TE OLITE KUI ESIMEST KORDA NARKOOTIKUME PROOVISITE?

..... aastane

7. NIMETAGE NARKOOTILISED AINED, MIDA OLETE PROOVINUD

.....
.

8. KUST OLETE HANKINUD ENDALE NARKOOTIKUME VÕI MUID UIMASTEID? (Kui sobivaid variante on mitu, märkige need kõik)

1. koolist
2. saab klubidest, baaridest
3. kindlate inimeste käest väljaspool kooli, klubisid
4. mujal (kus?).....

9. KUS OLETE TARVITANUD NARKOOTILISI AINEID? (Kui sobivaid variante on mitu, märkige need kõik)

1. klubides
2. sõprade seltskonnas
3. kodus
4. igal pool, kui soovin
5. mujal(kus?).....

10. KAS TEIE KOOLIST ON VÕIMALIK OSTA NARKOOTIKUME VÕI MUID UIMASTEID?

1. jah
2. ei
3. ei tea

11. KAS SA TEAD KEDAGI OMA KOOLIST, KES KASUTAB NARKOOTIKUME?

1. jah
2. ei

12. KAS RÄÄGIKSID KELLELEGI KUI TEAKSID KEDAGI, KES KASUTAB NARKOOTIKUME?

- 1 jah, kindlasti
- 2 võib-olla
- 3 pigem ei
- 4 kindlasti mitte

Lisa 2 järg

Järgnevalt kirjeldan ma lühidalt mõningaid inimesi. Palun lugege iga kirjeldust ja märkige, kuivõrd Teie moodi see inimene on. Vastamiseks tõmmake õigele variandile ring ümber.

	Väga minu moodi	Minu moodi	Mõne- võrra minu moodi	Vaid pisut minu moodi	Pole minu moodi	Pole üldse minu moodi
1. Tema jaoks on oluline olla rikas. Ta tahab, et tal oleks palju raha ja kalleid asju.	01	02	03	04	05	06
2. Ta peab oluliseks, et kõiki inimesi maailmas koheldaks kui võrdseid.	01	02	03	04	05	06
3. Tema jaoks on väga oluline aidata inimesi enda ümber. Ta tahab hoolt kanda nende heaolu Eest.	01	02	03	04	05	06
4. Ta usub, et inimesed peaksid tegema seda, mida neil kästakse. ta arvab, et inimesed peaksid reeglitest kinni pidama ka siis, kui keegi neid ei jälgi	01	02	03	04	05	06
5. Tema jaoks on oluline ära kuulata endast erinevate inimeste arvamusi. isegi kui ta nende inimestega nõus ei ole, tahab ta nendest siiski aru saada.	01	02	03	04	05	06
6. Talle on oluline, et teised inimesed kuuletuksid talle. Ta tahab, et inimesed teeksid seda, mida ta neile ütleb.	01	02	03	04	05	06
7. Ta on sügavalt veendunud, et inimesed peaksid loodust hoidma. Looduse eest hoolt kanda on tema jaoks oluline.	01	02	03	04	05	06
8. Tema jaoks on oluline olla ustav oma sõpradele. Ta tahab pühenduda oma lähedastele inimestele.	01	02	03	04	05	06
9. Tema jaoks on oluline alati korralikult (kombekalt) käituda. Ta püüab vältida tegevusi, mida teised võiksid pidada sobimatuks.	01	02	03	04	05	06

TÄNAN TEID ANKEEDILE VASTAMISE EEST!

Lisa 3. Väärtushinnangutega samastumine narkootikumide tarvitavate ja mittetarvitavate õpilaste lõikes.

Väärtus	Narkootikumide tarvitamine	Sarnasus kirjeldatud isikuga (vastajate arvud)					
		1	2	3	4	5	6
Tema jaoks on oluline olla rikas	ei tarvita	1	14	31	26	32	13
	tarvitab	3	5	12	14	14	4
Ta peab oluliseks kõikide inimeste võrdsust	ei tarvita	20	37	37	10	10	3
	tarvitab	6	17	15	8	6	0
Tema jaoks on oluline aidati ümbritsevat inimesi	ei tarvita	5	14	36	33	24	8
	tarvitab	1	3	17	19	9	5
Ta usub, et inimesed peaksid alati reeglitest kinni pidama	ei tarvita	4	14	35	32	24	8
	tarvitab	1	3	16	19	8	5
Tema jaoks on oluline ära kuulata erinevate inimeste arvamusi	ei tarvita	25	43	27	19	2	1
	tarvitab	3	18	16	5	10	0
Ta tahab, et inimesed temale kuuletuksid	ei tarvita	3	14	25	32	29	14
	tarvitab	1	5	15	11	17	3
Tema jaoks on oluline loodust hoida	ei tarvita	19	29	31	25	11	2
	tarvitab	11	11	13	8	6	2
Tema jaoks on oluline olla ustav oma sõpradele	ei tarvita	49	52	11	2	1	2
	tarvitab	21	18	5	2	2	4
Tema jaoks on oluline alati kombekalt käituda	ei tarvita	19	37	36	17	5	1
	tarvitab	5	12	19	5	4	6

Lisa 4. Õpilaste väärtuste keskmised ning standarthälbed. Sõltumatute valimite t-test

Väärtus	Narkootikumide tarvitamine	Õpilaste arv	Keskmine	Standarthälve	Statistiline oluline erinevus p-väärtus
Tema jaoks on oluline olla rikas	Ei tarvita	117	4,0	1,2	,520
	Tarvitab	52	3,8	1,3	
Ta peab oluliseks kõikide inimeste võrdsust	Ei tarvita	117	2,7	1,3	,461
	Tarvitab	52	2,8	1,2	
Tema jaoks on oluline aidati ümbritsevaid inimesi	Ei tarvita	117	2,6	1,0	,813
	Tarvitab	52	2,5	1,2	
Ta usub, et inimesed peaksid alati reeglitest kinni pidama	Ei tarvita	117	3,7	1,2	,408
	Tarvitab	52	3,9	1,1	
Tema jaoks on oluline ära kuulata erinevate inimeste arvamusi	Ei tarvita	117	2,4	1,1	,002
	Tarvitab	52	3,0	1,2	
Ta tahab, et inimesed temale kuuletuksid	Ei tarvita	117	4,0	1,3	,800
	Tarvitab	52	3,9	1,2	
Tema jaoks on oluline loodust hoida	Ei tarvita	117	2,9	1,3	,937
	Tarvitab	51	2,9	1,4	
Tema jaoks on oluline olla ustav oma sõpradele	Ei tarvita	117	1,8	,9	,089
	Tarvitab	52	2,2	1,5	
Tema jaoks on oluline alati kombekalt käituda	Ei tarvita	115	2,6	1,1	,007
	Tarvitab	51	3,2	1,5	

* Narkootikume mitte tarvitanute arv antud tabelis on 117, sest üks respondent ei vastanud küsimustikule väärtuste osas.

Lisa 5. Dispersioonianalüüs

		Õpilaste arv	Keskmine	Standarthälve
Tema jaoks on oluline olla rikas	Linn	103	3,8	1,2
	Maa/linn	28	4,1	1,3
	Maa	39	4,0	1,4
	Kokku	170	3,9	1,3
Ta peab oluliseks kõikide inimeste võrdsust	Linn	103	2,7	1,3
	Maa/linn	28	2,5	1,2
	Maa	39	2,9	1,2
	Kokku	170	2,7	1,2
Tema jaoks on oluline aidati ümbritsevaid inimesi	Linn	103	2,6	1,0
	Maa/linn	28	2,4	0,8
	Maa	39	2,7	1,3
	Kokku	170	2,6	1,1
Ta usub, et inimesed peaksid alati reeglitest kinni pidama	Linn	103	3,8	1,2
	Maa/linn	28	3,6	1,3
	Maa	39	3,6	1,2
	Kokku	170	3,7	1,2
Tema jaoks on oluline ära kuulata erinevate inimeste arvamusi	Linn	103	2,6	1,2
	Maa/linn	28	2,5	1,2
	Maa	39	2,7	1,2
	Kokku	170	2,6	1,2
Ta tahab, et inimesed temale kuuletuksid	Linn	103	3,9	1,2
	Maa/linn	28	4,3	1,3
	Maa	39	3,7	1,3
	Kokku	170	3,9	1,3
Tema jaoks on oluline loodust hoida	Linn	102	2,8	1,3
	Maa/linn	28	3,0	1,4
	Maa	39	3,1	1,4
	Kokku	169	2,9	1,3
Tema jaoks on oluline olla ustav oma sõpradele	Linn	103	1,7	1,0
	Maa/linn	28	1,7	0,8
	Maa	39	2,6	1,7
	Kokku	170	1,9	1,2
Tema jaoks on oluline alati kombekalt käituda	Linn	102	2,7	1,3
	Maa/linn	28	2,5	1,2
	Maa	37	3,2	1,2
	Kokku	167	2,8	1,3

SUMMARY

DRUG USE AND VALUES AMONGST HIGH SCHOOL STUDENTS AND THE ROLE OF SCHOOL SOCIAL WORKER AS A SUPPORTER OF VALUE EDUCATION ON DRUG ABUSE PREVENTION IN LÄÄNEMAA

Maarika Maripuu

The topic of the present diploma is „Drug use and values amongst high school students and the role of school social worker as a value education supporter on drug abuse prevention in Läänemaa.“ This topic was important to study because in today's rapidly changing world, young people need to adopt and make completely different decisions than their parents and grandparents decades ago.

The aim of the thesis was to find out what is the prevalence of drugs among high school students in Läänemaa and whether there is a correlation between youngsters values and drug use and how important is value education in school social workers opinion.

The diploma thesis consisted of a theoretical and empirical parts. The theoretical part is an overview of the concept of addiction, genesis of drug addiction and its types. There is also the descriptions of most common drugs and dangers behind drug abuse. It also consists drug abuse prevention in school and drug abuse prevention opportunities through value education.

Research was carried out using a combined method, which means that the autor used both qualitative and quantitative method. The author used semi-structured interviews and questionnaires for the research. The author interviewed three social workers from

schools in Läänemaa, which had been selected to the research, and questioned high-school students of the same schools.

Based on the study the author can bring out following results:

- Approximately one out of four respondents has consumed drugs
- The role of school social worker in preventing drug abuse is mostly organizing it through specialists.
- The social workers at schools think that value education is important but they understand that values are formed at home and school can just lead them in the right direction
- Students who have not consumed drugs, consider themselves more conformable and they follow the rules more and behave more properly.

In summary, it can be said that all the research questions got answered through the study. In authors opinion, the education on values should reach to educational curricula as soon as possible and at the lowest possible age, because people should have their boundries and values in place, to make rational decisions in this rapidly changing society. Also, drug abuse prevention should more involve parents, who lack lack of experience and knowledge to find signs of danger and dealing with the situation

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Maarika Maripuu

Sünnikuupäev: 10.11.1988

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Gümnaasiumi õpilase narkootikumide tarbimine ja väärtushinnangud ning kooli sotsiaaltöötaja roll väärtuskasvatuse toetajana narkomaania ennetamisel Läänemaa näitel, mille juhendaja on Kandela Õun

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **15.05.2013**

